

Звіт про діяльність Офісів громадського захисту
в 2011 році

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА
В КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ:
РЕАЛЬНІСТЬ, ДОСТУПНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ

Досвід роботи Офісів громадського захисту

Видання здійснено за експертної та фінансової підтримки
програми «Верховенство права»
Міжнародного фонду «Відродження»

Звіт підготовлено за участі адвокатів
Офісів громадського захисту
в Харкові, Білій Церкві та Хмельницькому

Статистичну інформацію про діяльність Офісів громадського захисту
опрацьовував експерт Всеукраїнської благодійної організації
«Українська фундація правової допомоги»,
адвокат Геннадію Токареві

Упорядник звіту – Юлія Вротна

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ:

Всеукраїнська благодійна організація «Українська фундація правової допомоги»
вул. Рибальська, 2, оф. 211
м. Київ, 01011
тел/факс +38 (044) 280-67-40
e-mail: urasupic@gmail.com
<http://pravo.prostir.ua/>

Офіс громадського захисту
у Харкові
проспект Гагаріна 4, кім. 87
м. Харків, 61010
тел. +38 (057) 754-59-86
e-mail: obpd_kharkiv@ukr.net

Офіс громадського захисту
у Білій Церкві
вул. Сквирське шосе, 194, кім. 102
м. Біла Церква, 09100
тел. +38 (04463) 447-33
e-mail: urist_bc@bel.com.ua

Офіс громадського захисту
в Хмельницькому
вул. Подільська, 3
м. Хмельницький, 29013
тел. +38 (0382) 78-77-05
e-mail: defence2@ukraino.com

Зміст

1. Міжнародні стандарти права на захист у кримінальному процесі.	2
Міжнародні стандарти права на захист та проблеми їх дотримання в Україні.	3
Принцип раннього доступу до адвоката в рішеннях Європейського суду з прав людини проти України	6
Впровадження Офісами громадського захисту міжнародних стандартів в Україні	8
Модель Офісу громадського захисту	9
2. Використання досвіду Офісів громадського захисту при впровадженні реформи системи безоплатної правової допомоги в Україні	11
Реформа системи безоплатної правової допомоги	12
Впровадження досвіду Офісів громадського захисту при створенні загальнонаціональної системи безоплатної правової допомоги	14
Оплата праці адвокатів.	15
Стандарти якості надання безоплатної правової допомоги	16
Система інформування адвокатів про випадки затримання осіб.	18
Залучення ОГЗ до написання Посібника з організації Офісу громадського захисту	18
3. Офіси громадського захисту про себе	20
Офіс громадського захисту в місті Харкові.	21
Офіс громадського захисту в місті Біла Церква	27
Офіс громадського захисту в місті Хмельницькому	33
4. Діяльність Офісів громадського захисту в 2011 році.	39
1. Звернення по правову допомогу	40
2. Клієнти Офісів	42
3. Справи	44
4. Застосування судами запобіжних заходів щодо клієнтів Офісів	55
5. Результати завершених провадженням справ	56
6. Відмови у наданні правової допомоги.	59
7. Дії адвокатів із захисту клієнтів	61
8. Проблеми кримінального провадження	63
5. Особливості захисту вразливих груп населення в кримінальному процесі: досвід Офісів громадського захисту	65
Захист неповнолітніх.	66
Захист осіб, які вживають наркотики, та пацієнтів програм замісної підтримувальної терапії (ЗПТ)	71
Резюме.	78

Міжнародні стандарти права на захист у кримінальному процесі

1

Міжнародні стандарти права на захист у кримінальному процесі

Міжнародні стандарти права на захист та проблеми їх дотримання в Україні

«У будь-якому правовому суспільстві адвокату відведено особливу роль; його призначення не обмежено сумлінним виконанням свого обов'язку у межах закону. Адвокат має діяти в інтересах права в цілому так само, як і в інтересах тих, чиї права і свободи йому довірено захищати; не лише виступати в суді від імені клієнта, а й надавати йому юридичну допомогу у вигляді порад і консультацій»¹.

Право особи на захист у кримінальних справах є одним із прав людини, яким приділяється особлива увага та забезпечується ефективна охорона з боку відповідних міжнародних інституцій. На сьогодні в Україні це право реалізується далеко не в повній мірі, зокрема, через неефективне законодавство і відповідну правозастосовчу практику.

Європейська Конвенція про захист прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 року містить норму, що гарантує обвинуваченому у вчиненні злочину (кримінального правопорушення) право захищати себе особисто чи використувати правову допомогу захисника, обраного на власний розсуд.

В підпунктах b та c п. 3 ст. 6 Конвенції закріплено: «Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

c) захищати себе особисто чи використувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або — за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника — одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя»².

17 грудня 1979 року у Нью-Йорку, США, на 34-й сесії Генеральної Асамблеї ООН було прийнято Кодекс поведінки посадових осіб по підтримці правопорядку. Одним з ключових моментів, за який поставили свої підписи держави-учасниці, було твердження, що «для захисту всіх осіб, затриманих чи тих, що знаходяться в умовах тюремного режиму, кожній затриманій особі має бути надане право на допомогу, консультацію з адвокатом і можливість спілкуватися з ним»³.

Право на захист постійно знаходиться у полі зору міжнародних правозахисних інституцій, зокрема, європейських, що підтверджується численними зверненнями громадян різних країн до Європейського суду із зазначеним порушенням їхніх прав.

¹ Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятий делегацією дванадцяти держав-учасниць на пленарному засіданні в Страсбурзі 1 жовтня 1988 року / http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343.

² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Рада Європи, від 04.11.1950 р. / http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

³ Кодекс поведінки должностных лиц по поддержанию правопорядка, Резолюція 34/169 Генеральної Ассамблеї ООН, 17 декабря 1979 г. / http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_282.

Згідно зі ст. 9 Конституції України⁴, Конвенція про захист прав людини та основних свобод є частиною національного законодавства України, отже, її норми мають застосовуватись як норми прямої дії, а в разі колізії з нормами національного права застосовуватимуться норми Конвенції. Тому важливим завданням для українських органів правосуддя та органів забезпечення правопорядку є дотримання міжнародних стандартів у механізмі забезпечення прав (свобод, інтересів) людини, зокрема, права особи на захист у кримінальних справах (права мати захисника у кримінальному процесі).

Найчастіше зловживання та порушення права особи на захисника з боку правоохоронних органів відбувається через прогалини в національному законодавстві, що дозволяють маніпулювати статусом допитуваної особи. Адже існує велика різниця, в якому статусі перебуває особа, яку допитують, — у статусі свідка, затриманого, підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного. Через відсутність визначення статусу затриманого у кримінальному законодавстві України та недосконалість норм, що гарантують належне дотримання прав свідків, нерідко представники правоохоронних органів всупереч будь-яким міжнародним стандартам чинять по відношенню до затриманих осіб дії, які можуть бути визнані незаконними. Про це свідчать результати досліджень правозахисних організацій, які здійснюють моніторинг порушень з боку правоохоронних органів та представляють факти конкретних порушень і загальний стан ситуації у доповідях про стан дотримання прав людини в Україні. Зокрема, Українська Гельсінська спілка з прав людини констатувала наступне:

«...у 2008 та 2009 роках (Європейський) суд прийняв рішення у справах Яременка⁵, Луценка⁶ та Шабельника⁷, у яких звернув увагу на порушення права зберігати мовчання та права на захист, які порушувались через маніпулювання статусом особи, що підозрювались у вчиненні злочину. У першому випадку це було «заниження» тяжкості обвинувачення, у другому — допит у якості свідка під загрозою відповідальності за відмову свідчити.

У всіх трьох випадках рішення Європейського суду не були виконані національними органами влади, зокрема, не було адекватної реакції з боку вищих судових органів України. Як наслідок, у 2011 році Європейський суд з прав людини прийняв ще два жорстких рішення щодо порушення права на захист, які знову стосувались проблеми маніпулювання процедурами та тяжкістю обвинувачення. У справах Нечипорука⁸ та Балицького⁹ заявники були допитані без участі адвоката щодо вбивства за обтяжуючих обставин, формально цих осіб було затримано за вчинення адміністративного правопорушення. У обох справах Європейський суд встановив, що до такої маніпуляції органи обвинувачення вдалися саме для того, щоб уникнути виконання вимоги обов'язкового представництва захисника»¹⁰.

⁴ Конституція України, Верховна Рада України, Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>

⁵ Yaremenko v. Ukraine, № 32092/02, 12 June 2008.

⁶ Lutsenko v. Ukraine, № 30663/04, 18 December 2008.

⁷ Shabelnik v. Ukraine, № 16404/03, § 57, 19 February 2009.

⁸ Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine, № 42310/04, 21 April 2011.

⁹ Balitskiy v. Ukraine, № 12793/03, 3 November 2011.

¹⁰ Права людини в Україні — 2011. Доповідь правозахисних організацій. / За ред. Є. Ю. Захарова. / Українська Гельсінська спілка з прав людини. — Харків: Права людини, 2012. — с. 74.

Серйозними факторами, що негативно впливають на дотримання міжнародних стандартів права особи на захист у кримінальному процесі, є як правовий нігілізм суспільства в цілому, так і органів державної влади зокрема; недовіра населення до правоохоронних органів; низька оплата праці захисників, що призначаються державою. На сьогоднішній день в Україні державна система надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим та іншим особам, які її потребують, не є ефективною, і сам стан надання такої допомоги почасти є незадовільним, зокрема, він не відповідає визначеним Конвенцією вимогам. Таким чином, сукупність усіх несприятливих факторів максималізувала нехтування дотриманням стандартів права на захист.

Спробою вирішити вищезазначені проблеми на загальнодержавному рівні можна вважати ухвалення 2 червня 2011 року Закону України «Про безоплатну правову допомогу», запровадження якого вимагає здійснення комплексу заходів зі створення системи, що сприятиме реалізації права на захист та буде реалізувати державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги. Досвід створення елементів, а також вироблення, розвитку та поширення стандартів функціонування такої системи — на прикладі, зокрема, пілотних Офісів громадського захисту під координуванням Української фундації правової допомоги, які вже мають досвід діяльності в реаліях сучасної України — є платформою, яка слугуватиме базисом для реалізації зазначеної реформи.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» є кроком до покращення національної системи безоплатної правової допомоги (БПД). Попри певні недоліки, на які звернули увагу експерти Ради Європи, зазначений акт є серйозною основою для розвитку.

Найперше та найважливіше досягнення вищевказаного закону — це розширення категорій осіб, які мають право на безоплатну правову допомогу. Відтепер таким правом зможуть скористатись усі затримані у кримінальному чи адміністративному порядку, а також особи, щодо яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Законом України «Про безоплатну правову допомогу» припинено функціонування інституту примусового залучення адвокатів до представництва з боку держави. Згідно із закріпленим принципом добровільності, адвокати самі обирають, підписувати їм угоду з державою про співробітництво у сфері БПД, чи ні. В свою чергу, держава мусить методом впровадження достойної заробітної плати стимулювати адвокатів співпрацювати з нею.

Окрім цього, варто відзначити створення системи управління наданням безоплатної правової допомоги, що досі не існувала, та закріплення обов'язку забезпечення якості правової допомоги.

Серед «підводних каменів», що можуть ускладнити реалізацію Закону України «Про безоплатну правову допомогу», експерти визначають недостатнє фінансування з боку держави, загрозу зникнення принципу незалежності адвокатури через систему контролю якості з боку органів державної влади, законодавчо закріплену можливість міліції не інформувати центри, що надають БПД, про затримання особи, якщо ця особа захищає себе особисто¹¹.

¹¹ Права людини в Україні — 2011. Доповідь правозахисних організацій. / За ред. Є. Ю. Захарова. / Українська Гельсінська спілка з прав людини. — Харків: Права людини, 2012. — с. 76.

Найоптимальнішим вирішенням проблематичних аспектів закону є внесення до нього певних змін з урахуванням зауважень міжнародних інституцій, проте відповідно до особливостей національної системи права.

Принцип раннього доступу до адвоката в рішеннях Європейського суду з прав людини проти України

В кримінально-процесуальному законодавстві зроблено акцент на тому, з якого саме часу захисник у справі має залучатись і забезпечувати захист свого клієнта. Однак за загальним правилом та згідно з практикою, що склалась, захисник залучається до справи з моменту пред'явлення обвинувачення, а у разі затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину — з моменту оголошення особі протоколу про затримання. Відповідно до ст. 45 КПК України існує низка випадків, коли захисник повинен вступити у справу в інший момент (момент встановлення фізичних чи психічних вад затриманих за підозрою у вчиненні злочину осіб, момент встановлення факту наявності у особи душевної хвороби). Проте чинне законодавство не містить норм, що гарантують особі доступ до захисника у будь-який момент, навіть якщо затримання відбулось з інших підстав, окрім як за підозрою у вчиненні злочину. Хоча певний розвиток права на захисника можна спостерігати у рішенні Конституційного Суду України у справі № 1-23/2009 за конституційним зверненням Голованя І. В. від 30 вересня 2009 року, де Суд зазначив:

«4. За змістом статті 64 Конституції України конституційне право кожного на правову допомогу у жодному випадку не може бути обмежено. Відповідно до Основного Закону України положення «кожен має право на правову допомогу» (частина перша статті 59) є нормою прямої дії (частина третя статті 8), і навіть за умови, якщо це право не передбачене відповідними законами України чи іншими правовими актами, особа не може бути обмежена у його реалізації. Це стосується, зокрема, і права свідка на отримання правової допомоги під час допиту у кримінальному процесі та права особи у разі надання нею пояснень у державних органах»¹².

Однак, затримуючи особу як свідка чи за підозрою у вчиненні адміністративного правопорушення, правоохоронні органи отримують досить широке поле для зловживань правом особи на захист.

Так, у рішенні Європейського суду з прав людини у справі Шабельника зазначалось: *«... Дмитро Шабельник був засуджений виключно на підставі його зізнань, які він зробив, будучи допитаним слідчим в якості свідка. Надалі, в суді, він відмовився від цього зізнання, посилаючись на те, що воно було отримане під примусом і з порушенням його права зберігати мовчання. Національні суди не вважали, що допит підозрюваного в якості свідка був порушенням»¹³.*

¹² <http://hr-lawyers.org/index.php?id=1254833514&w=%E3%EE%EB%EE%E2%E0%ED%FC>.

¹³ *Shabelnik v. Ukraine*, no. 16404/03, 19 February 2009, <http://hr-lawyers.org/index.php?id=1236180975>.

У справі Балицького в листопаді 2011 року Європейський суд постановив наступне:

«37. Суд повторює, що, хоча і не абсолютне, право кожного, хто обвинувачується в скоєнні злочину, користуватися допомогою адвоката, назначеного офіційно, коли це необхідно, являється однією із фундаментальних ознак справедливого судового розслідування (див. *Krombach v. France*, № 29731/96, § 89, ECHR 2001-II). Право на захист, в принципі, безповоротно порушується, коли викриваючі показання, зроблені під час поліцейського допиту без доступу до адвоката, використовуються для засудження (див. *Salduz v. Turkey* № 36391/02, § 55, 27, листопад 2008 року).

38. Щодо використання або виключення доказів, отриманих з порушенням права зберігати мовчання і привілею від самовикриття, Суд повторює, що вони є загальноприйнятими міжнародними стандартами, які лежать в основі поняття справедливого розслідування в значенні статті 6. Суть цих стандартів, *inter alia*, полягає в тому, щоб гарантувати обвинуваченому захист від неправомірного примусу з боку влади і, таким чином, сприяти виключенню судових помилок та виконанню цілей статті 6. Право не свідчити проти себе, окрім всього іншого, передбачає, що обвинувачення в кримінальній справі намагається довести вину обвинуваченого, не використовуючи докази, отримані з використанням методів примусу або притиснення проти волі обвинуваченого...»¹⁴.

Основні положення про адвокатів, що були прийняті на VIII Конгресі ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року у Нью-Йорку, передбачають, що «будь-яка людина вправі звернутися за допомогою для підтвердження своїх прав захисту на всіх стадіях кримінальної процедури» (п. 1) і що «обов'язком урядів є забезпечення можливості кожному бути інформованим компетентними владами про його право отримати допомогу адвоката за його вибором при арешті, затриманні чи поміщенні в тюрму або обвинуваченні в кримінальному злочині» (п. 5)¹⁵. Отже, в міжнародних нормах немає обмежень щодо моменту вступу захисника у справу, і особа має право на адвоката незалежно від того, на якій стадії кримінального процесу вона перебуває.

Ранній доступ затриманої особи до адвоката є особливо важливим. Наприклад, у рішенні Європейського суду у справі Нечипорука та Йонкало зазначається: «Суд послідовно вважав ранній доступ до адвоката процесуальною гарантією права не свідчити проти себе і фундаментальною гарантією проти жорстокого поводження, наголошуючи на особливій уразливості обвинуваченого на ранній стадії процесу, коли він переживає стрес і стикається зі складними кримінальними процедурами. Будь-які виключення із користування цим правом повинні бути чітко передбачені, і застосування таких виключень повинно бути суворо обмежене в часі. Ці принципи особливо важливі у випадку серйозних звинувачень, оскільки при перспективі особливо тяжкого покарання право на справедливий судовий розгляд повинно бути забезпечене демократичним суспільством якнайширше»¹⁶.

¹⁴ *Balitskiy v. Ukraine*, no. 12793/03, 3 November 2011 / <http://hr-lawyers.org/index.php?id=1321360325>.

¹⁵ Основні положення про роль адвокатів, VIII Конгрес ООН по запобіганню злочинам, 1 серпня 1990 року / http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_835.

¹⁶ *Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*, no. 42310/04, 21 April 2011 / <http://hr-lawyers.org/index.php?id=1304874747>.

Впровадження Офісами громадського захисту міжнародних стандартів в Україні

Сприяти зміцненню міжнародних стандартів права на захист у кримінальних справах в Україні покликані Офіси громадського захисту (ОГЗ), які першопочатково були створені Міжнародним Фондом «Відродження» як пілотні проекти. Це експериментальні лабораторії, які пропонують нові підходи до надання безоплатної правової допомоги у кримінальних справах та забезпечення належної якості такої допомоги і в межах яких можна знайти відповіді на багато питань, пов'язаних з тим, як організувати ефективну систему надання безоплатної правової допомоги.

В 2011 році три пілотних Офіси громадського захисту в містах Біла Церква, Харків та Хмельницький були передані під координування Всеукраїнській благодійній організації «Українська фундація правової допомоги» (УФПД). На сьогодні УФПД забезпечує моніторинг діяльності вищезазначених ОГЗ, сприяє їхньому сталому розвитку та безперебійному функціонуванню.

«Першочерговим завданням УФПД через призму діяльності Офісів громадського захисту є забезпечення правової допомоги для людей, які її потребують як з точки зору територіальної доступності, так і з точки зору простоти процедур її отримання».

Олександр Павліченко, директор Всеукраїнської благодійної організації «Українська фундація правової допомоги»

Одним з ключових завдань Офісів є забезпечення затриманим раннього доступу до адвоката, коли клієнт перебуває в особливо уразливому становищі та його права на захист можуть бути порушені з боку співробітників міліції. Вступ адвоката у справу на стадії затримання є реальним та своєчасним забезпеченням конституційного права людини на захист, відіграє позитивну роль при вирішенні питання обрання міри запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, дисциплінує співробітників ОВС, надає можливість своєчасно виявляти та реагувати на факти незаконних дій з боку правоохоронних органів, зменшує кількість необґрунтованих скарг з цього приводу, сприяє скороченню строків розслідування, якості слідства та вирішенню інших питань. Початок захисту клієнта на етапі дослідчої перевірки матеріалів надає добрі перспективи зменшити вірогідність застосування щодо нього незаконних методів дізнання.

Модель Офісу громадського захисту

Метою діяльності Офісів, з одного боку, є якісне представництво малозабезпечених осіб, що переслідуються у кримінальному порядку, сприяння реалізації права осіб на доступ до правосуддя, а з іншого — отримання достовірних даних щодо обсягу необхідної правової допомоги, визначення ефективного механізму організації надання правової допомоги та вироблення процедур взаємодії між Офісами та органами кримінальної юстиції з наступним узагальненням результатів експериментів і їх використанням при підготовці законодавства про безоплатну правову допомогу.

Модель пілотного проекту з надання вторинної правової допомоги у кримінальних справах — це організаційно самодостатній, повністю обладнаний Офіс громадського захисту, працівниками якого є професійні адвокати, що отримують фіксовану місячну грошову винагороду та весь свій робочий час, присвячують роботі у рамках Проекту. Адвокати надають кваліфіковану правову допомогу, що спрямована на захист прав клієнтів, проти яких висунуті кримінальні обвинувачення та у яких немає фінансової можливості оплатити допомогу адвоката. Адвокат ОГЗ починає представляти інтереси затриманої особи (вступає в справу) якомога раніше, до того, як відбувається перший допит.

Принципи роботи Офісів:

- якість роботи (єдині вимоги до роботи адвокатів — акцент на захисті прав клієнтів та сумлінне ставлення до роботи);
- вступ у справу на якомога більш ранній стадії (до першого допиту);
- командний захист (обговорення стратегій захисту у окремих справах), і в той же час забезпечення гарантій незалежної роботи кожного адвоката;
- постійне удосконалення професійних знань (участь у тренінгах і семінарах);
- контроль та ефективне управління.

З метою отримання можливості враховувати місцеву специфіку діяльності, в сфері безоплатної правової допомоги для реалізації пілотних проектів були обрані три різні регіони України. Так, ОГЗ були створені в Харкові (серпень 2006 р.), Білій Церкві (лютий 2007 р.) та Хмельницькому (листопад 2007 р.).

Адвокати до діяльності Офісів громадського захисту залучались через відкриті конкурси, на основі договорів, які передбачають:

- повну зайнятість адвоката в системі безоплатної правової допомоги (Офіси громадського захисту);
- часткову зайнятість, залучення адвокатів за окремими справами (наприклад, коли адвокати Офісу не можуть вступати в справу через конфлікт інтересів чи надмірну завантаженість).

Окремо оголошувався конкурс для адвокатів, які мали бажання співпрацювати з Офісом в окремих справах, у зв'язку з наявністю конфлікту інтересів чи перевантаженням адвокатів Офісів. Зараз кожен Офіс має список адвокатів, які залучаються додатково у разі необхідності.

Оперативне управління Офісом здійснює один із адвокатів, який за результатами конкурсу був обраний керівником проекту і який нарівні з іншими адвока-

тами Офісу здійснює захист осіб. Керівник відповідає за встановлення контактів з партерами проекту як на регіональному, так і на національному рівнях, за розподіл справ між адвокатами та забезпечує професійне керівництво здійснення адвокатів Офісу захисту їхніх клієнтів.

Між Офісами громадського захисту та Головними управліннями Міністерства внутрішніх справ у відповідних областях були укладені Угоди, які визначили основні принципи взаємодії міліції та адвокатів Офісів. Як додаток до цих Угод, керівництвом Головних управлінь були затверджені Інструкції для працівників органів внутрішніх справ щодо співробітництва з пілотними Офісами, де були вписані основні процедури виклику, прибуття адвоката та надання безоплатної правової допомоги особі з моменту її затримання.

Угоди та інструкції передбачили наступні механізми доступу адвоката до затриманих, а також додаткові гарантії затриманих осіб:

- Дзвонити до ОГЗ одразу після того, як затриману особу було доставлено до відділення міліції, та не здійснювати жодних процесуальних дій із затриманою особою до прибуття адвоката ОГЗ.
- Невідкладно надати можливість проведення адвокатом ОГЗ конфіденційного побачення з кожною із затриманих осіб для з'ясування її бажання мати захисника.
- Відмову особи від правової допомоги адвоката ОГЗ оформляти відповідним протоколом у присутності адвоката, за його підписом.
- Невідкладно надавати адвокатам ОГЗ можливість зробити копії матеріалів справи, якими обґрунтовується затримання підозрюваного, обрання запобіжного заходу або пред'явлення обвинувачення, а після закінчення досудового слідства — усіх матеріалів справи. Завдяки цьому адвокати мають можливість вивчити протокол та підготувати справу у власному офісі, а також використовувати матеріали протоколів під час захисту прав клієнта у суді.

Працівники Офісів – це 24 професійних адвокати (та адвокати *ex officio*, яких залучають до роботи над окремими справами в м. Хмельницький) у трьох містах, що працюють за єдиними процедурами, розробленими експертами спеціально для реалізації цього проекту.

ОГЗ у трьох пілотних містах зуміли підвищити ефективність кримінального судочинства, зокрема, завдяки суттєвому скороченню часу між моментом прийняття рішення про надання безоплатної правової допомоги і фактичним призначенням адвоката. Захисники Офісів вчасно з'являються на слідчих діях та в судових засіданнях, що унеможливує перенесення слухань. Усі адвокати Офісів зацікавлені в забезпеченні ефективного захисту, завчасно погоджують з клієнтами стратегію захисту, а підзахисні заздалегідь узгоджують з адвокатами свою поведінку. Адвокати докладають усіх зусиль для того, щоб рішення по справі клієнта було прийнято у якомога коротший термін.

Офіси сприяють вилученню справ з системи кримінального правосуддя внаслідок примирення сторін або за рахунок відстоювання інших підстав для закриття кримінальної справи, таких, як недостатність доказів. Таким чином, адвокати ОГЗ допомагають підвищувати результативність правосуддя, сприяючи перерозподілу ресурсів від справ, які можливо вирішити без особливих зусиль, на справи, де виникають спірні чи проблематичні питання.

2

Використання досвіду Офісів громадського захисту при впровадженні реформи системи безоплатної правової допомоги в Україні

Використання досвіду Офісів громадського захисту при впровадженні реформи системи безоплатної правової допомоги в Україні

Реформа системи безоплатної правової допомоги

Стаття 59 Конституції України гарантує кожному право отримати безоплатно правову допомогу у випадках, передбачених законом.

Обмеженість доступу до безоплатної правової допомоги, низький розмір оплати праці адвокатів, який не може забезпечити належну якість допомоги та відсутність ефективного управління у сфері надання безоплатної правової допомоги стали факторами, які обґрунтували необхідність реформи системи безоплатної правової допомоги.

В основі реформи системи надання безоплатної правової допомоги по суті була необхідність запропонувати нові підходи до організації її надання, гарантування високого рівня якості допомоги та забезпечення ефективного управління на всеукраїнському рівні.

Прийнятий 2 червня 2011 р. Верховною Радою України за № 3460-VI Закон України «Про безоплатну правову допомогу» (далі — Закон) відповідно до наведених конституційних норм визначає зміст гарантованого Основним Законом України права на безоплатну правову допомогу, порядок реалізації цього права та державні гарантії, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги.

Безоплатна правова допомога згідно із Законом — це правова допомога, яка гарантується державою і надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Під правовою допомогою розуміється надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. Закон передбачає створення двох взаємопов'язаних складових системи безоплатної правової допомоги — первинної та вторинної¹⁷.

Міністерство юстиції України. Круглий стіл з обговорення питань реалізації Закону України «Про безоплатну правову допомогу», Київ, 8 грудня 2011 року

¹⁷ http://fpsu.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=7175%3A-q-r-&catid=1%3A20-09-06-19-18-32-02&Itemid=2&lang=uk.

До початку 2013 року Мін'юст при головних управліннях юстиції в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі планує утворити 27 центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Такі центри надаватимуть допомогу в складанні процесуальних документів, здійсненні представництва інтересів осіб у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, захисті від обвинувачення. У повному обсязі, передбаченому Законом, всі види безоплатної правової допомоги надаватимуться всім категоріям осіб з 1 січня 2017 року¹⁸.

Усього в Україні планується відкрити 40–50 таких центрів, в т.ч. міжрайонних (міськрайонних), діяльність яких поширюватиметься на кілька районів та міст районного значення в межах області.

«Надавати вторинну допомогу згідно з приписами Закону можуть адвокати, відібрані на конкурсній основі. Конкурс полягає у перевірці теоретичних знань, практичних навичок і умінь претендента у різних галузях законодавства, досвіду з надання правової допомоги як захисника під час провадження дізнання, досудового слідства і розгляду кримінальних справ у суді, участі у розгляді справ про адміністративні правопорушення або як представника інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, вміння правильно використовувати теоретичні знання у практичній діяльності, зокрема щодо складення процесуальних документів.

За результатами конкурсу відбиратимуться претенденти для включення їх до реєстрів адвокатів, які надаватимуть безоплатну вторинну правову допомогу.

Залежно від форми співробітництва — на постійній основі чи на тимчасовій основі (за окремими справами) — всі адвокати поділятимуться на тих, хто надає безоплатну правову допомогу на постійній основі за контрактом та тих, хто надає таку допомогу на тимчасовій основі на підставі договору.

Ключовим елементом успішної реалізації Закону є забезпечення якості безоплатної правової допомоги. По-перше, адвокати залучатимуться до надання безоплатної вторинної правової допомоги конкурентним шляхом (через відбір за результатами конкурсу). По-друге, під час призначення адвоката буде враховуватись його спеціалізація, досвід роботи, навантаження, складність справ, у яких адвокат бере участь. Крім того, обов'язки адвоката якісно, повно та вчасно надавати безоплатну вторинну правову допомогу будуть чітко визначені контрактом (договором), а до адвокатів, які будуть неналежно виконувати свої зобов'язання за умовами договору та не дотримуватись порядку надання вторинної допомоги, будуть застосовуватися заходи у вигляді виключення з Реєстру адвокатів, які надають вторинну допомогу, а також прийняття рішення щодо заміни адвоката.

Якість надання безоплатної правової допомоги оцінюватиметься за наступними критеріями: результативність, своєчасність, доступність, зручність, відкритість, повага до особи, професійність та конфіденційність. Для комплексного оцінювання якості діяльності суб'єктів надання безоплатної правової допомоги буде проводитися незалежний моніторинг».

Андрій Вишневський, директор Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції України

¹⁸ <http://www.minjust.gov.ua/0/38836>.

Впровадження досвіду Офісів громадського захисту при створенні загальнонаціональної системи безоплатної правової допомоги

Діяльність Офісів громадського захисту в Україні дозволила виробити конкретні інструменти, які можуть бути використані державою при впровадженні системи надання безоплатної правової допомоги. Зокрема, йдеться про нові для системи механізми: обрахунок оплати праці адвокатів, порядок інформування адвокатів про затримання особи, оцінка якості правової допомоги, адміністративні процедури.

«Робота Офісу дозволила апробувати на практиці запропоновані моделі надання вторинної безоплатної правової допомоги, накопичити та узагальнити дані по регіону. Результати узагальненого досвіду експериментальних центрів можуть бути використані у законопроектній діяльності щодо впровадження нової системи безоплатної правової допомоги на всій території України».

Наталія Вагіна, керівник ОГЗ в м. Хмельницький

Завданням ВБО «Українська фундація правової допомоги» на даному етапі є узагальнення досвіду ОГЗ та його трансформування при створенні державою системи безоплатної правової допомоги.

«Саме на основі обсягів завантаження адвокатів Офісів було сформовано пакет документів для підготовки нормативних актів, спрямованих на запровадження системи БПД, зокрема проект Постанови Кабінету Міністрів України “Питання оплати послуг адвокатів, які надають вторинну правову допомогу особам, затриманим в адміністративному або кримінально-процесуальному порядку, а також у кримінальних справах”. Представники ОГЗ були залучені до експертної роботи в ході розробки підзаконних актів, спрямованих на запровадження Закону про безоплатну правову допомогу, зокрема, Офіси працювали над текстами вже затверджених двох документів — “Порядок інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб” та “Про затвердження Порядку і умов укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі”. Обидва документи створені на досвіді роботи адвокатів Офісів громадського захисту, при чому в першому з них основним компонентом є надзвичайно важлива проблема інформування з боку ОВС про випадки затримання осіб.

Офіси також були залучені і надавали свої висновки в процесі підготовки таких документів, як Проект постанови Кабінету Міністрів України “Питання оплати послуг адвокатів, які надають вторинну правову допомогу особам, затриманим в адміністративному або кримінально-процесуальному порядку, а також у кримінальних справах”, Проект наказу Міністерства юстиції “Про затвердження стандартів якості надання безоплатної правової допомоги” та Проект наказу Міністерства юстиції “Про затвердження Типового положення про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги”».

Олександр Павліченко, директор ВБО «Українська фундація правової допомоги»

Оплата праці адвокатів

2

В розробці проекту постанови Кабінету Міністрів України «Питання оплати послуг адвокатів, які надають вторинну правову допомогу особам, затриманим в адміністративному або кримінально-процесуальному порядку, а також у кримінальних справах»¹⁹ за основу оплати роботи адвокатів було взято розмір оплати роботи адвокатів в Офісах громадського захисту з врахуванням кількості відпрацьованих ними годин та кількості справ, захист в яких забезпечує один адвокат (навантаження).

При розробленні цієї методики експерти робили особливий акцент на підході до оплати праці адвокатів, оскільки для належного та ефективного функціонування системи безоплатної правової допомоги держава зобов'язана забезпечити адекватний розмір винагороди захисникам, який має відповідати їх фактичним затратам і співвідноситись із розмірами винагороди адвоката поза межами системи безоплатної правової допомоги, а також інших учасників процесу.

«Реформування системи безоплатної правової допомоги не може бути успішним без удосконалення механізму та забезпечення належного рівня оплати послуг адвокатів, які залучатимуться до її надання. При розв'язанні даної проблеми Мін'юст виходить з того, що рівень оплати праці адвокатів, які будуть залучатися до надання безоплатної правової допомоги на постійній основі, повинен бути співвимірним з тим, що існує в офісах громадського захисту у містах Харкові, Хмельницькому та Білій Церкві»²⁰.

«В основу проекту постанови Кабінету Міністрів України «Питання оплати послуг адвокатів, які надають вторинну правову допомогу особам, затриманим в адміністративному або кримінально-процесуальному порядку, а також у кримінальних справах» покладено методику, розроблену Геннадієм Токарєвим, адвокатом, головою Правління ВБО «Українська фундація правової допомоги», колишнім керівником Офісу громадського захисту у Харкові. Активну участь у розробленні проекту постанови взяла також Наталія Вагіна, адвокат, керівник Офісу громадського захисту у місті Хмельницькому, член правління Спілки адвокатів України.»

Оплата послуг адвокатів з надання вторинної правової допомоги здійснюватиметься виходячи з розміру оплати за годину роботи адвоката відповідно до вказаної Методики обчислення розміру винагороди адвокатів, які надають вторинну правову допомогу у кримінальних справах (далі — Методика) — за кожною завершеною стадією провадження у кримінальній справі, у якій адвокат здійснює або здійснював захист.

Методикою передбачається, що обчислення розміру винагороди адвокатів, які надають вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом або на тимчасовій основі на підставі договору, в кримінальних справах здійснюватиметься, виходячи з установленого розміру оплати за годину роботи адвоката; розрахункового часу, що витрачається адвокатом на надання вторинної право-

¹⁹ З текстом документа можна ознайомитись за посиланням: <http://pravo.prostir.ua/?news=737&lang=ukr>.

²⁰ Нова система безоплатної правової допомоги в Україні / Тарас Вавелюк, начальник відділу Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції України.

вої допомоги в одній кримінальній справі; тяжкості злочину; особливостей стадій провадження у справі, протягом яких адвокат здійснював захист; повноти участі адвоката у відповідних процесуальних діях, а також ступеню складності кримінальної справи.

Методика базується на тому, що кожен коефіцієнт, який використовується для обчислення розміру винагороди адвоката, відображає вагу конкретного критерію чи групи критеріїв, які визначають загальну складність справи, а отже, і час, який витрачається адвокатом для підготовчої роботи та безпосередньої участі у відповідних процесуальних діях.

Найбільш важливим при визначенні оплати послуг адвоката є ступінь тяжкості злочину, що розраховується за допомогою сумарного коефіцієнта складності справи за ступенем тяжкості злочину, який враховує ступінь тяжкості кожного з епізодів справи і є основним елементом коефіцієнта складності справи. Цей коефіцієнт враховує той факт, що чим більший ступінь тяжкості злочину, тим в середньому більший обсяг матеріалів справи, а отже, і час, необхідний для ознайомлення з ними, визначення стратегії захисту та складання плану захисту.

Методика передбачає наявність знижувальних коефіцієнтів у випадку неповної чи недостатньо ефективної участі адвоката у провадженні. Це, зокрема, коефіцієнт скороченого провадження в суді першої інстанції, який з одного боку суттєво знижує рівень оплати послуг адвоката у випадку, коли розгляд справи відбувається за скороченою формою, а з іншого — попереджає можливі спроби адвоката схилити клієнта до визнання своєї вини.

У випадку, якщо адвокат припиняє свою участь до завершення стадії провадження, значення коефіцієнту стадії провадження зменшується на 50%. Крім того, у разі прибуття адвоката до затриманої особи пізніше від встановленого законодавством терміну без поважних причин розмір оплати послуг такого адвоката, наданих цій особі, зменшується вдвічі».

«Співпраця адвокатури і держави в реалізації конституційного права громадян на безоплатну правову допомогу», Центр правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції України (з матеріалів Першого Всеукраїнського цивілістичного форуму «Київська весна», 23 березня 2012 року)

Стандарти якості надання безоплатної правової допомоги

Надзвичайно важливим в цій низці документів, які розроблюються за участі адвокатів ОГЗ та з врахуванням досвіду діяльності Офісів, є Проект наказу Міністерства юстиції «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної правової допомоги»²¹. Питання формування та дотримання стандартів якості надання безоплатної правової допомоги є визначальним для створення системи вторинної БПД, і для підготовки цього документу став необхідним досвід модельних ОГЗ, зокрема, в питаннях вироблення та дотримання стандартів всебічного та ак-

²¹ З текстом документа можна ознайомитись за посиланням:

http://www.dneprjust.ks.ua/documents/pro_zatverdzhennja_standartiv_jakosti_nadannja_bez.pdf.

тивного захисту, а також запровадження механізму моніторингу та оцінки якості адвокатського захисту.

На початку 2010 року була вперше проведена зовнішня оцінка якості правової допомоги, що надавалась адвокатами пілотних ОГЗ. Для проведення оцінки в якості оцінювачів були залучені досвідчені незалежні експерти-адвокати, якими були використані такі методи: співбесіди з керівниками ОГЗ, технічним персоналом, адвокатами (вибірково), перегляд документів Офісу (щодо адміністрування), перегляд досьє справ (їх аналіз), методика безпосереднього спостереження за здійсненням адвокатами ОГЗ захисту клієнтів у судових засіданнях, інтерв'ювання та анкетування клієнтів.

Досвід проведення зовнішнього незалежного оцінювання якості роботи ОГЗ дозволяє з впевненістю стверджувати, що якість правової допомоги, яка надається Офісами в цілому є вищою від діяльності більшості адвокатів, що залучаються до захисту на підставі статей 45–47 КПК України.

Якість забезпечується багатьма чинниками, які можна об'єднати за такими головними критеріями:

- Технічне забезпечення роботи Офісу та використання інформаційних технологій.
- Високий рівень адміністрування роботи Офісу.
- Впровадження внутрішнього оцінювання якості.
- Проведення періодичних зовнішніх оцінювань якості роботи адвокатів і Офісів в цілому.

Роботу кожного адвоката окремо та Офісу в цілому можна визнати такою, що задовольняє потребам громади та відповідає місії ОГЗ, якщо в процесі їхньої діяльності дотримані наступні стандарти: законність, компетентність, домінуючість інтересів клієнтів, повага до особи, пріоритет прав і свобод людини, безперервність, рішучість, активність, всебічність, ефективність, конфіденційність, відкритість, чесність, незалежність, неупередженість, безоплатність для клієнта.

Адвокати і Офіси в цілому мають докладати всіх зусиль для того, аби їхня діяльність відповідала зазначеним стандартам, оскільки оцінка їх роботи здійснюватиметься саме на основі аналізу на відповідність цим стандартам.

Під час оцінки роботи адвокатів та діяльності Офісів слід враховувати, що кожен з цих стандартів хоча і має автономний характер, повинен оцінюватись у взаємозв'язку з іншими.

Якість роботи адвокатів в значній мірі залежить від організації системи внутрішнього контролю за якістю та від проведення періодичних зовнішніх оцінювань якості роботи адвокатів і Офісів в цілому.

Система інформування адвокатів про випадки затримання осіб

На початку своєї діяльності за сприяння Міністерства внутрішніх справ України кожний Офіс уклав угоди про співпрацю з відповідними органами внутрішніх справ (ОВС) на території, що обслуговується Офісом, без чого ефективна діяльність Офісів практично була б неможлива. Відповідно до укладених угод про співпрацю з ОВС Офіси прийняли на себе зобов'язання надавати безоплатну правову допомогу наступним категоріям осіб:

- які підпадають під ознаки статті 43-1, статті 45 КПК України (з психічними і фізичними вадами, неповнолітнім, які не володіють мовою судочинства, яким можливе призначення довічного ув'язнення);
- які доставлені і затримані на строк понад 3 години;
- щодо яких порушені кримінальні справи, і вони не мають коштів запросити адвоката.

В свою чергу ОВС зобов'язалися:

- невідкладно після затримання або арешту особи, повідомляти про це Офіси громадського захисту (ОГЗ), навіть якщо особа відмовилася від захисника;
- забезпечувати конфіденційне побачення особи із захисником;
- не допитувати осіб до конфіденційного побачення з захисником.

Сторони угоди визначили процедури, яких вони мають дотримуватися, якщо особа бажає зустрічі з захисником; не бажає, щоб її інтереси представляв захисник; при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту; при проведенні та завершенні досудового слідства та інші. Ці процедури оформлені в формі Інструкції для працівників ОВС, яка є додатком до угоди про співпрацю.

Таким чином, вищезазначені методики та процедури, що вироблені діяльністю ОГЗ, будуть запозичені Міністерством як модельні при створенні центрів з надання безоплатної правової допомоги.

Залучення ОГЗ до написання Посібника з організації Офісу громадського захисту

З огляду на те, що ОГЗ розглядаються як прототип моделі для створення центрів надання вторинної БПД, керівники та адвокати Офісів разом з іншими експертами беруть участь у розробці Посібника з організації Офісу громадського захисту, який має стати підсумковим зібранням практики та досвіду у створенні та організації центрів. Посібник має стати методично-прикладною розробкою, в

якій міститимуться рекомендації та деталізований план створення, адміністрування, підтримання функціонування, кадрового забезпечення центрів тощо.

Посібник з організації Офісу громадського захисту міститиме, зокрема, описані процедури щодо:

- Внутрішньої структури Офісу та розподілу функціональних обов'язків.
- Організації процедури чергування адвокатів 24 години на добу.
- Перевірки відповідності клієнта критеріям Офісу.
- Типових форм документів.
- Розподілу навантаження між адвокатами.
- Забезпечення якості роботи адвокатів.
- Відносин з іншими представниками системи правосуддя.
- Роботи з неповнолітніми, іншими уразливими групами населення.
- Написання щомісячних та щорічних звітів.
- Зовнішньої оцінки діяльності ОГЗ.
- Оплати праці тощо.

3

Офіси громадського захисту про себе

Офіс громадського захисту в місті Харкові

Харківський Офіс громадського захисту був створений у 2006 році першим в Україні в порядку експерименту. Зараз — це самостійна, незалежна, громадська організація адвокатів.

Штатна чисельність Офісу на сьогодні складає 9 адвокатів та, у порівнянні з минулими роками, зменшилась на чотири одиниці, тобто майже на третину. Разом з тим, упродовж 2011 року загальний рівень злочинності в Харківській області мав тенденцію до зростання (на 26%). За цей період на території області зареєстровано 35 550 злочинів (торік — 28 126). У розрахунку на 10 тисяч населення рівень злочинності склав 130 (торік — 102) злочинів, при середньому показнику по Україні 113 (торік — 109).

При цьому область займає 20-те рейтингове місце серед регіонів України за цим показником (минулого року — 14 місце). Кількість тяжких і особливо тяжких злочинів збільшилась на 26% (з 8 590 до 10 860). У 2011 році на 44% збільшилась кількість осіб, які потерпіли від злочинів (23 756 осіб, минулого року — 16 441).

У 2011 році кожний четвертий злочин, як свідчить статистика, скоєний особами, які раніше вчиняли злочини. Безумовно, така негативна ситуація пов'язана із несприятливими факторами адаптації раніше засуджених осіб у суспільстві після повернення з місць позбавлення волі, скорочення можливостей для їх працевлаштування, забезпечення житлом, отримання постійного джерела доходів для забезпечення достойного рівня життя.

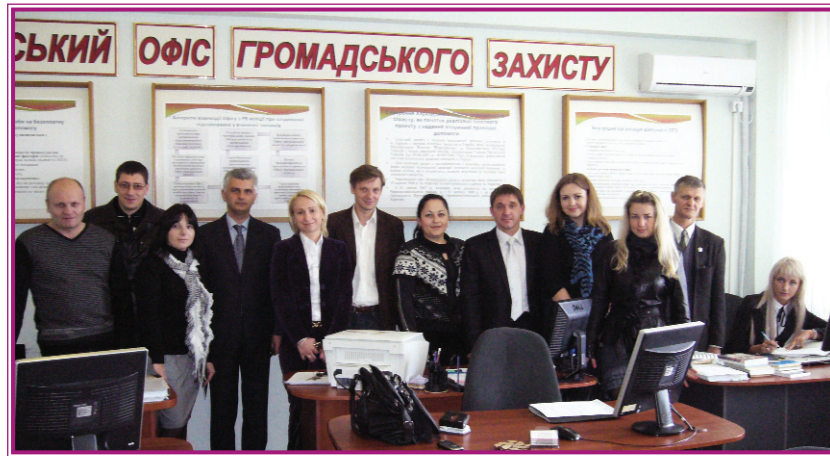
За таких обставин, безумовно, значно зросла кількість осіб, які потребують безоплатної правової допомоги. У свою чергу, це свідчить не тільки про необхідність подальшого функціонування ОГЗ, але й подальше збільшення складу (чисельності) штатних працівників Офісу та посилення матеріально-технічної бази, інформаційного забезпечення, а також відповідного фінансування.

За оцінками слідчих, суддів та клієнтів, якість роботи адвокатів ОГЗ суттєво вища за якість роботи інших адвокатів за призначенням та деяких адвокатів за угодою. Незважаючи на процесуальні перешкоди та супротив зі сторони інших учасників кримінального процесу, захисники Офісу активно використовують наявну в них можливість незалежно збирати докази, які виправдовують або якимось іншим чином позитивно впливають на становище їхніх клієнтів, проводять незалежні розслідування, регулярно зустрічаються з клієнтами, беруть активну участь на стадії дослідження доказів судом. Робота в команді та спеціалізація в певних галузях права є складовими, які сприяють підвищенню якості послуг адвокатів ОГЗ у порівнянні з можливостями інших захисників за призначенням.

Значно зріс відсоток звернень до ОГЗ безпосередньо від громадян та осіб, які утримуються в СІЗО, що свідчить про інформованість населення про діяльність Офісу. Показовим є той факт, що особи, які утримуються в Харківському СІЗО, добре знають про ефективність роботи наших адвокатів, і безпосередньо із місць несвободи звертаються з листами із проханням надати їм захисників від Офісу, оскільки їх не влаштовують захисники за призначенням.

Судді звертаються до ОГЗ у формі вимог призначити захисника від ОГЗ, що є свідченням визнання Офісу, як суб'єкта надання адвокатських послуг. Судді Апеляційного суду Харківської області добре відгукуються про діяльність ОГЗ і звер-

таються у разі потреби надання безоплатної правової допомоги особам, справи яких розглядаються цим судом (зазвичай, особливо тяжкі злочини).

ОГЗ у м. Харків

Випадки відмов судам адвокатами Офісу були лише з причин несвоєчасного надходження запиту. Велика кількість відмов громадянам та особам, які перебувають під вартою в СІЗО, обумовлюється територіальністю роботи Офісу, оскільки ОГЗ не має можливості здійснювати захист населення на території всього міста. Відмови адвокатів за зверненнями ОВС (11 разів) найчастіше носять принциповий характер, оскільки адвокат запрошується слідчим безпосередньо перед закінченням досудового слідства (ст. 218 КПК України), коли всі докази уже зібрано і вступ адвоката Офісу у справу ніяким чином не поліпшить ситуацію клієнта.

З аналізу справ, що були прийняті до провадження адвокатами ОГЗ за тяжкістю злочинів, вбачається, що сукупність особливо тяжких та тяжких злочинів складає 43,20%, середньої тяжкості — 50,15%, невеликої тяжкості — 6,65%. Наведені дані свідчать про той факт, що лівова частка справ, які знаходяться у провадженні адвокатів, є особливо складні та резонансні, вимагають від адвокатів значних зусиль при організації захисту.

Майже кожний четвертий від загальної кількості злочинів є злочином у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Як правило, до кримінальної відповідальності притягаються особи за придбання, зберігання, перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (70%) і приблизно у 30% випадків — з метою збуту. Покарання за ці злочини не співвимірне із суспільною небезпекою, адже основна маса обвинувачених — хворі люди. Позиція Харківського ОГЗ полягає в наданні переваги профілактиці та лікуванню, а не кримінальній відповідальності. Крім того, ця категорія справ знаходиться під особливим контролем адвокатів Офісу, оскільки, як показала практика, в якості свідків та понятих в цих справах виступають такі ж самі наркозалежні особи, які підконтрольні міліції через свої попередні судимості.

При захисті осіб, які обвинувачуються у скоєнні злочинів проти життя та здоров'я, в разі потреби адвокати Офісу звертаються з адвокатськими запитами до професора судової медицини Тагаєва М. М., який на договірній основі дає консультативні висновки, що часто спростовують звинувачення. Експерт Тагаєв М. М. надав 7 консультативних висновків за адвокатськими запитами у резонансних кримінальних справах, що дало змогу адвокатам Офісу значно зміцнити позиції захи-

сту і призначити додаткові комісійні експертизи, висновки яких пішли на користь підсудних.

В якості спеціаліста адвокати неодноразово залучали лікаря-нарколога, який надавав консультативні висновки, що обґрунтовували необхідність лікування від наркоманії. Це стало підставою проходження обвинуваченими курсу лікування і подальшого звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 309 КК України (в 2011 році з зазначеної підстави було закрито 3 кримінальні справи).

Завдяки активному захисту адвокатів Харківського ОГЗ органами досудового слідства та судами було закрито 13,55% від усієї кількості кримінальних справ, з яких:

- 5,26% — кримінальні справи, закриті за реабілітуючих підстав;
- 8,79% — кримінальні справи, закриті за нереабілітуючих підстав.

Сумлінно виконуючи свої професійні обов'язки щодо підзахисних, адвокати Офісу переймаються проблемами всебічного захисту, розширенням сфери застосування процедур відновного і примирного правосуддя. З метою ефективного втілення медіації як засобу виправлення порушених суспільних відносин під час провадження кримінальних справ, Харківський ОГЗ співпрацює з Українським Центром «Порозуміння» (УЦП). Наслідком процедур медіації стали укладені між обвинуваченими і потерпілими письмові угоди, які мали позитивні юридичні наслідки у вигляді закриття справ судами на підставі ст.ст. 45, 46 КК України (6 випадків), а також пом'якшення покарання з урахуванням усунення заподіяної шкоди (14 випадків).

Крім того, Харківським ОГЗ укладена угода про співпрацю з Харківським обласним Благодійним фондом «Парус» (далі — Фонд). Одним із напрямків діяльності Фонду є реалізація проекту «Медичний та соціально-психологічний супровід клієнтів замісної підтримувальної терапії (ЗПТ) в м. Харкові» в межах програми «Підтримка з ціллю попередження ВІЛ/СНІД, лікування та догляд для найбільш вразливих верств населення в Україні» при підтримці Глобального Фонду по боротьбі зі СНІДом, туберкульозом та малярією. Предметом співпраці Харківського ОГЗ та Фонду є співробітництво, направлене на забезпечення захисту конституційного права пацієнтів ЗПТ на охорону здоров'я в м. Харкові, соціальний супровід яких здійснює Фонд, в разі їх затримання правоохоронними органами та/або їх утримання в місцях тимчасового тримання під вартою.

Суттєвим результатом цієї співпраці стало рішення суду 2011 року про звільнення особи від кримінальної відповідальності в порядку ч. 4 ст. 309 КК України. Фактично, суд визнав, що замісна підтримувальна терапія (ЗПТ) є лікуванням від наркоманії (див. *Успішні справи*).

В 2011 році за ініціативою Харківського ОГЗ переукладено угоду з ГУ МВС України в Харківській області та підпорядкованими йому територіальними підрозділами в м. Харкові. Предметом угоди стало співробітництво ГУ МВС та Харківського ОГЗ з питань організації надання безоплатної правової допомоги адвокатами ГО «Бюро правової допомоги» особам, які підпадають під ознаки ст.ст. 43-1, 45 КПК України (з психічними і фізичними вадами, неповнолітні, які не володіють мовою судочинства, яким можливе призначення довічного ув'язнення), які доставлені і затримані на строк понад 3 години, а також особам, відносно яких порушені кримінальні справи і вони не мають коштів оплатити послуги адвоката.

В процесі співпраці зі слідчими адвокатами Харківського ОГЗ постійно відпрацьовується механізм надання правової допомоги з моменту потрапляння клієнтів до РВ міліції і надання ними пояснень (Рішення Конституційного Суду України від 30.09.2009 р. щодо офіційного тлумачення ст. 59 Конституції України) та прийняття у затриманій особі (підозрюваного, обвинуваченого) відмови від адвоката в присутності самого захисника організації.

Керівництвом Офісу розроблені та надруковані буклети про можливість отримання особами безплатної правової допомоги від адвокатів Офісу та роз'яснення основоположних процесуальних прав. Також в цілях оперативного реагування на порушення прав в Офісі цілодобово працює телефон гарячої лінії (+38 050 3 0707 33) та Інтернет-сайт (<http://bpd.org.ua>).

Серед проблемних питань роботи Офісу можна констатувати чисельні випадки ухилення співробітниками міліції м. Харкова у районах, з якими укладена угода про взаємодію, від своєчасного інформування адвокатів ОГЗ про факти затримання осіб за підозрою у вчиненні злочинів. Головною причиною цього, на наш погляд, є «система показників» в ОВС і, як наслідок, пересторога дізнавачів та слідчих перед зменшенням розкритих злочинів завдяки діяльності адвокатів Офісу.

Значущим аспектом діяльності ОГЗ стало також виявлення системних проблем в роботі органів кримінальної юстиції, наприклад, затягування та постійне перенесення часу судових засідань. Питому вагу причин подібних переносів складає неявка свідків (25%). Як правило, явку свідків приводом забезпечують ініціатори порушення кримінальних справ — співробітники карного розшуку. Якщо у справі має місце фальсифікація доказів, співробітники ОВС не зацікавлені, щоб свідки (поняті) безпосередньо були допитані у суді.

Ще однією болючою проблемою, на яку зверталась увага Офісу неодноразово, є несвоєчасна реєстрація затримання осіб за підозрою у вчиненні злочину.

Адвокати ОГЗ м. Харкова

Поряд з цим, адвокатами ОГЗ зафіксовано численні випадки порушення прав людини на особисту недоторканість та недоторканість житла. У багатьох кримінальних справах, порушених відносно клієнтів ОГЗ за причетність до незаконного наркобігу, знаходяться їх заяви про дозвіл особистого огляду або огляду

житла, в результаті чого міліцією знаходяться і вилучаються предмети або речовини, обіг яких заборонено. Як свідчить практика захисту адвокатами ОГЗ, такі заяви носять, як правило, вимушений характер і складаються вже після «огляду», тобто незаконного обшуку без постанови суду. Добуті таким чином речові докази ні в якому разі не можуть бути належними та допустимими.

З метою практичного застосування та сприяння більш ефективному захисту прав людини в кримінальному судочинстві, Харківським Офісом громадського захисту було узагальнено багаторічний досвід діяльності адвокатів Офісу та розроблено методичні рекомендації з питань дій захисників при обранні до їхніх клієнтів запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою.

Успішні справи

1.) До ОГЗ надійшов запит районного суду м. Харкова про необхідність надання правової допомоги гр. Ш., яку обвинувачували за ч.ч. 1, 2 ст. 307 (незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів). Це тяжкі злочини, покарання за які передбачено виключно у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 8 років (за ч. 1) та від 5 до 10 років за (ч. 2), а також за ч. 2 ст. 317 (організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, що є тяжким злочином, покарання за який передбачено виключно у вигляді позбавлення волі на строк від 4 до 8 років) КК України.

Обвинувачена перебувала під вартою та повністю визнавала свою вину в інкримінованих тяжких злочинах. Після вступу у справу адвоката ОГЗ на стадії судового розгляду та ознайомлення з матеріалами справи, адвокат з'ясувала, що під час досудового слідства було суттєво порушено право гр. Ш. на захист, допущено фальсифікацію доказів, а обвинувачення ґрунтувалося на зізнаннях, які були отримані незаконним шляхом із застосуванням фізичного та психічного впливу на обвинувачену і суперечать матеріалам справи та фактичним обставинам.

Завдяки активному захисту, за клопотанням захисника судом 1-ої інстанції справу направлено на додаткове розслідування. Результатом стало закриття кримінальної справи відносно гр. Ш. за окремими епізодами кримінальної діяльності, а саме: за ч.ч. 1, 2 ст. 307 та ч. 2 ст. 317 КК України (тяжкі злочини) на підставі п. 2 ст. 6 КПК України, а склад злочину перекваліфіковано на ч. 1 ст. 317 КК України (злочин середньої тяжкості).

2.) Неповнолітній К. обвинувачувався у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 186 (грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, тяжкий злочин, покарання за який передбачено виключно у вигляді позбавлення волі на строк від 4 до 6 років) КК України. Останній перебував під вартою та повністю визнавав свою вину в інкримінованому тяжкому злочині.

Позиція захисту полягала у звільненні неповнолітнього К. від покарання на підставі ст.ст. 75, 104 КК України. Адвокат активно відстоювала цю позицію під час судового розгляду справи: у процесі адвокатського розслідування збрала

всі необхідні документи, провела відповідну роботу з підзахисним та його батьками, узгодила позицію зі службою у справах неповнолітніх, що у сукупності дало підстави для звільнення К. від покарання з іспитивим строком. Вироком суду 1-ої інстанції неповнолітнього К. визнано винним у скоєнні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК України та призначено покарання у вигляді 4 років позбавлення волі, проте, на підставі ст.ст. 75, 104 КК України його звільнено від відбування призначеного покарання з іспитивим строком 2 роки. Запобіжний захід стосовно К. у вигляді тримання під вартою скасовано та його звільнено з-під варти в залі суду.

3.) Адвоката ОГЗ районним судом м. Харкова призначено захисником гр. Г., який обвинувачувався за ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 186 (замах на грабіж, поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або що завдав значної шкоди потерпілому, тяжкий злочин, покарання за який передбачено у вигляді позбавлення волі на строк від 4 до 8 років) КК України.

На досудовому та судовому слідстві гр. Г. повністю визнавав свою вину в інкримінованому тяжкому злочині. Вироком суду його було визнано винним у скоєнні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 186 КК України та призначено покарання у вигляді 4 років позбавлення волі.

Не погодившись із вищевказаним вироком суду, захисник подав скаргу до апеляційної інстанції, у зв'язку з тим, що призначаючи гр. Г. міру покарання у вигляді позбавлення волі, суд належним чином не обґрунтував вирок та не врахував дані про особу засудженого, який раніше не судимий, позитивно характеризується за місцем мешкання, страждає тяжкими захворюваннями, а саме: виразка легенів та хронічним вірусним гепатитом "С", потребує лікування в умовах стаціонару. Крім того, засуджений Г. має на утриманні батьків похилого віку, пенсіонерів, які є інвалідами 2 групи та потребують постійного стороннього догляду. Гр. Г. співпрацював з органом досудового слідства, чим сприяв розкриттю злочину, щиро покався, потерпіла сторона претензій до нього не має. При цьому, необхідні документи, що підтверджують вищевказані обставини та обґрунтовані доводи захисту, що були отримані у ході адвокатського розслідування та подані до суду з відповідними клопотаннями, безпідставно були залишені судом 1-ої інстанції поза увагою.

Апеляція захисника засудженого гр. Г. була задоволена апеляційним судом, а вирок суду 1-ої інстанції змінений. На підставі ст. 75 КК України засудженого гр. Г. від відбування призначеного покарання (4 років позбавлення волі) звільнено з іспитивим строком 3 роки.

Олена Кутепова
Керівник Офісу громадського захисту
у м. Харків

Офіс громадського захисту в місті Біла Церква

«Втратити свободу може лише той, хто не вмів її захищати».

Вольтер

На даний час, незважаючи на прийняття ЗУ «Про безоплатну правову допомогу», не існує чітко відпрацьованої і діючої системи надання безоплатної правової допомоги в кримінальних справах. Потреба в існуванні такої системи є нагальною. Адже у зв'язку із зростаючою економічною і політичною кризою все більше прогресують такі «хвороби» суспільства як бідність, злиденність, злочинність, авторитарність державних та свавілля правоохоронних органів тощо. Тому як ніколи необхідним є існування системи надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим особам, а відтак й організацій, які б могли швидко, без зволікань і бюрократичної тяганини, кваліфіковано надати безоплатну правову допомогу в кримінальній справі.

За час своєї роботи ОГЗ в м. Біла Церква зміг стати організацією, яка дійсно покликана виконувати — і успішно цього досягає, — функції правового захисту малозабезпечених осіб (підозрюваних, обвинувачених, підсудних) в кримінальних справах і бути противажилом державному обвинуваченню. Отриманий Офісом досвід роботи має використовуватись і надалі, узагальнюватись, висвітлюватись.

З цією метою Офісом було проведено низку заходів. Наприклад, в місцевій щотижневій газеті «Гриф» оприлюднені статті про діяльність ОГЗ, про права затриманих осіб та ін. За згодою з виданням з березня 2012 року раз на місяць друкуються статті-відповіді (консультації адвокатів) на питання читачів. З цією метою було оприлюднено інформативну статтю з пропозицією до читачів звертатися до редакції газети з правовими питаннями, що їх цікавлять.

На сьогоднішній день Офіс громадського захисту в м. Біла Церква зарекомендував себе з позитивної сторони, проте для відносно вузького кола громадян. Це, перш за все, суд, правоохоронні органи, особи, які мають конфлікти із законом. Хоча такий результат є значним здобутком, але за рамками відносин кримінального процесу та кримінального середовища про Офіс відомо мало. Метою ж спілкування з жителями міста на сторінках щотижневика є донесення інформації про існування і діяльність ОГЗ до широкого загалу. В ідеалі Офіс прагне досягти результату, коли про його роботу і функції населення знатиме так само, як і про існування, наприклад, лікарень та магазинів.

Задля розвитку та вдосконалення професійних навиків адвокати Офісу протягом 2011 року приймали участь у різноманітних заходах (тренінгах, семінарах, конференціях), що були направлені на вивчення міжнародного досвіду і практики правозахисту, з метою подальшого її використання у щоденній роботі.

Участь у таких заходах особливо важлива тим, що дає змогу не тільки отримати нову інформацію, а й оцінити можливості і результативність її застосування, впровадити позитивну практику в наявну вітчизняну правову систему не тільки на папері, але й прикладним методом в реальних кримінальних справах. У зв'язку з цим важко переоцінити допомогу Офісу від Гельсінської спілки з прав людини та А. П. Буценка, які постійно надсилають матеріали стратегічних справ Європейського суду з прав людини до ОГЗ.

Так, зразковим матеріалом є справа Харченка, оскільки в ході роботи Офісу довелося стикнутися з такими системними проблемами, як порушення права людини на свободу та розумні строки розгляду справи, що спричинено, перш за все, існуванням у вітчизняному процесуальному законодавстві прогалин та достатньо неврегульованого нормативно інституту додаткового розслідування. Практика Європейського суду з прав людини свідчить, що відсутність чіткого положення, яке б встановлювало правило, коли і за яких умов особа, взята під варту на стадії досудового розслідування, має далі триматися під вартою, не відповідає критерію «передбачуваності закону» для цілей п. 1 ст. 5 Європейської конвенції з прав людини. Практика, яка склалась в умовах недосконалого законодавства, коли особа може перебувати під вартою без визначення певного строку тримання та конкретних підстав, сама по собі суперечить принципу правової визначеності і захисту від свавілля, які є визначальними для Європейської конвенції з прав людини в цілому та принципу верховенства права зокрема.

Керівник ОГЗ у м. Біла Церква Віктор Кіккас під час тренінгу з фандрейзінгу, організованого МФВ

В рамках процедури взаємодії з Центром стратегічного захисту адвокатами Офісу були відібрані справи, які, на їхню думку, є яскравим прикладом порушення прав людини на свободу та розумні строки розгляду справи, закріплені в ст.ст. 5, 6 Європейської конвенції з прав людини.

На варті захисту прав та інтересів своїх клієнтів за 2011 рік адвокати ОГЗ досягли успіхів в роботі, серед яких заслуговують на увагу такі:

- застосування судом мінімальної міри покарання, передбаченої санкцією статті — 51 випадок;
- призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК) — 6 випадків;
- закриття кримінальної справи на підставі п. 2 ст. 6 КПК України — 2 випадки;
- зміна обвинувачення — 12 випадків;
- зміна запобіжного заходу — 4 випадки;
- відмова суду у задоволенні подання слідчого про обрання запобіжного заходу в вигляді взяття під варту — 3 випадки;

- відмова Апеляційного суду у задоволенні подання слідчого про подовження строку тримання під вартою — 1 випадок;
- постановлення судом частково виправдувального вироку — 2 випадки;
- звільнення особи від покарання — 2 випадки;
- повернення судом 1 інстанції справи на додаткове розслідування — 2 випадки;
- повернення Апеляційним судом справи на новий судовий розгляд — 2 випадки;
- звільнення особи від кримінальної відповідальності — 32 випадки.
- звільнення особи від кримінальної відповідальності із застосуванням мір виховного характеру — 20 випадків;
- звільнення особи від кримінальної відповідальності із застосуванням ч. 4 ст. 309 КК України — 2 випадки;
- звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності — 2 випадки;
- звільнення особи від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів на підставі акту амністії — 8 випадків.

Згідно з угодою із ОВС, Білоцерківський Офіс забезпечує адвокатами усі справи, де правопорушниками фігурують неповнолітні особи. Це специфічна, уразлива категорія клієнтів, яка потребує особливого підходу з боку захисника.

З цих причин Офіс громадського захисту співпрацює з програмою «Відновного правосуддя» (медіація). Медіацією є офіційна процедура примирення потерпілої сторони із правопорушником: відшкодування останнім завданої шкоди, вибачення і т. д. Це допомагає зняти психологічну напругу між сторонами, змінює ставлення потерпілого до свого кривдника, дає можливість правопорушнику отримати пробачення від того, кого він скривдив.

Проведення медіації можливе тільки у справах із злочинами невеликої і середньої тяжкості. При розгляді в суді справи, по якій було проведено процедуру медіації, судді зважають на зроблені неповнолітньою особою кроки на шляху розкаяння та виправлення, і, зазвичай, застосовують більш м'яке покарання, звільняють від покарання або від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (наприклад, передають під нагляд батьків, опікунів чи педагогічного колективу). Таким чином, неповнолітньому дається можливість усвідомити свій вчинок, його наслідки, зрозуміти, що відповідальність за будь-яке правопорушення може бути не обов'язково юридичною, а перш за все, моральною.

Велику роль в розвитку процедури медіації відіграє голова Білоцерківського міськрайонного суду Володимир Миколайович Санін, завдяки якому впровадження інституту медіаторства в м. Біла Церква стало можливим.

«Основним успіхом медіації є владнання суперечок між малолітніми злочинцями та їхніми жертвами за участю батьків, що дає змогу "перевиховувати" без притягнення до кримінальної відповідальності. Багатьох дітей вдалося вберегти від судимості та "повернути їх у соціум"».

Володимир Санін, голова Білоцерківського міськрайонного суду

У своїй роботі Офіс громадського захисту намагається докласти якомога більше зусиль задля того, щоб людина, яка звернулася за допомогою чи якій адвокат був призначений слідчим (суддею), зрозуміла, що отримання безоплатної правової допомоги — це реальність, а не фікція. Що адвокат, який надає правову допомогу безоплатно, не робить це за таємною угодою зі слідчим чи суддею. Що відсутність коштів не завжди дорівнює безправності, приниженню і безвиході. Що за скоєнні протиправні вчинки потрібно відповідати, але кара має бути співрозмірна злочину. Що на свавілля є результативні відповіді і що одній силі завжди можна протиставити іншу. Проте, розповісти про це можна лише тому, хто прагне почути. Через це важливим є формування суспільної думки про безоплатну правову допомогу до того, як ця допомога людині може знадобитись. В цьому напрямку планується подальша діяльність Офісу громадського захисту, зокрема посередництвом ЗМІ, методичної роботи, участі у просвітницьких заходах.

Адвокати Офісу громадського захисту у м. Біла Церква та їхні колеги з Харківського та Хмельницького ОГЗ.

Успішні справи

1.) Неповнолітня особа обвинувачувалася у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 121 КК України — умисне тяжке тілесне ушкодження; тяжкий злочин, покарання за який передбачено виключно у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років.

Злочин н/л особа вчинила за наступних обставин. У сім'ї неповнолітньої відбулась трагедія — старший брат загинув в автомобільній катастрофі, мати хворіла на онкологічне захворювання. Вдома постійно відбувались сварки та бійки. Батько зловживав алкоголем і, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, часто застосовував насильство до жінки та неповнолітньої дочки. Під час однієї з таких сварок 13-тирічна дівчинка нанесла батькові удар ножем в область грудної клітини, чим завдала тяжких тілесних ушкоджень.

Неповнолітня має тільки позитивні характеристики, добре навчається в школі, є чемною, вихованою, вольовою і відповідальною дитиною, відвідує навчально-тренувальні заняття зі спортивної гімнастики, має звання кандидата в майстри спорту, неодноразово була переможницею та призером змагань, виїжджала на міжнародні змагання, тренером характеризується тільки з позитивної сторони.

Суд першої інстанції прийняв рішення звільнити неповнолітню особу від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру у вигляді направлення до спеціальної навчально-виховної установи для дітей строком на 1 рік. Тобто, до спеціального інтернату. За допомогою адвоката, матір'ю неповнолітньої подано апеляційну скаргу, результатом чого стало повернення справи на новий розгляд в суд першої інстанції. На цей раз суд прийняв рішення звільнити неповнолітню особу від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру в вигляді застереження.

2.) Особа обвинувачувалася у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 121 КК України — умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто, тяжкий злочин, покарання за який передбачено виключно у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років.

Злочин було скоєно за наступних обставин. В день скоєння злочину особа разом із своїм співмешканцем і сусідкою розпивали спиртні напої. Виникла сварка, в ході якої співмешканець почав бити особу (зламав ребра і наніс інші численні тілесні ушкодження). Захищаючись, вона нанесла нападаєму ножове поранення. Не дивлячись на те, що особа діяла, вочевидь, в цілях оборони, слідчий порушив справу за обвинуваченням в умисному нанесенні тяжких тілесних ушкоджень. Щодо особи було обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту. Проти співмешканця кримінальної справи слідчий не порушив взагалі та зробив висновок, що тілесні ушкодження обвинуваченій нанесла невстановлена слідством особа.

Адвокат неодноразово звертався до слідчого з клопотаннями та до прокуратури зі скаргами щодо розгляду позиції підзахисної і надання їй та діям співмешканця відповідної оцінки. Проте ані слідчий, ані прокуратура потреби в цьому не побачили. Суд першої інстанції засудив особу до 7 років позбавлення волі. Адвокатом було подано апеляційну скаргу на вирок суду та подано скаргу на відмову в порушенні кримінальної справи (проти співмешканця особи).

Апеляційний суд повернув справу для проведення додаткового розслідування. Кримінальна справа проти співмешканця особи порушена за обвинуваченням у нанесенні середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Проте, не дивлячись на вказівки апеляційного суду, під час проведення додаткового розслідування слідчий залишив стару кваліфікацію. І тільки при повторному розгляді справи в суді дії особи перекваліфіковані на ст. 124 КК України — умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони, злочин невеликої тяжкості, покарання за який передбачено від громадських робіт до 2 років обмеження волі. Особа була засуджена до 2 років обмеження волі та звільнена від покарання у зв'язку з його відбуттям. Особу звільнено з-під варту з зали суду, під вартою особа перебувала з 08.12.2009 р. по 17.10.2011 р.

3.) Особа обвинувачувалася у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 152 КК України — зґвалтування, вчинене групою осіб — особливо тяжкий злочин, покарання за який передбачено у вигляді позбавлення волі на строк від 7 до 12 років.

Щодо особи обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту. Злочин було вчинено за наступних обставин. Особи почали розпивати алкоголь в кафе, пізніше запросили дівчину приєднатися до них, дівчина погодилась. Коли кафе зачинилося, усі разом пішли розпивати спиртні напої в нежитлове приміщення

неподалік, де між ними виникла сварка і дівчина пішла додому. Вдома «потерпіла» сказала батькам, що її зґвалтували. Батьки звернулися в міліцію.

Експертиза підтвердження слів так званої потерпілої не знайшла. Свідків злочину не було. Усе обвинувачення ґрунтувалося на показах дівчини, яка їх часто змінювала до кардинально протилежних, мотивуючи це тим, що багато чого не пам'ятає, оскільки була налякана і «на підпитку».

Справа не раз передавалась на додаткове розслідування та новий судовий розгляд. В ході останнього судового слідства було змінено обвинувачення на ч. 2 ст. 296 КК України — хуліганство, злочин середньої тяжкості, покарання за який передбачено від обмеження волі на строк до 5 років до позбавлення волі на строк до 4 років. Потерпіла визнала в суді, що хотіла помститися хлопцям за образу.

Судом особі змінено запобіжний захід на підписку про невиїзд. Особу звільнено з під варті з залу суду, особа знаходилась під вартою з 23.03.2010 р. по 02.06.2011 р. Кримінальна справа закрита, а особа звільнена від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

Віктор Кіккас
Керівник Офісу громадського захисту
у м. Біла Церква

Офіс громадського захисту в місті Хмельницькому

Хмельницький Офіс громадського захисту створений у 2007 році в порядку експерименту, а на сьогодні це самостійна незалежна громадська організація адвокатів, яка має статус неприбуткової юридичної особи. Діяльність Офісу спрямована виключно на забезпечення захисту особи у кримінальному провадженні, починаючи з моменту арешту або виникнення підозри у вчиненні злочину і до розгляду справи судом, в тому числі, за необхідності, судом апеляційної та касаційної інстанцій по тим кримінальним справам, де участь захисника є обов'язковою відповідно до законодавства, або особа, щодо якої порушене кримінальне переслідування, не має фінансової можливості запросити адвоката.

Хмельницький Офіс успішно поєднав дві моделі безоплатної правової допомоги у кримінальному процесі — Офіс громадського захисника (система штатних адвокатів на зарплаті) та контрактну систему (залучення приватно практикуючих адвокатів). Зокрема, в Офісі працюють на постійній основі 6 штатних адвокатів, помічник адвоката та секретар, які отримують постійну зарплату незалежно від кількості проведених справ. У випадках неможливості здійснення захисту особи штатними адвокатами Офісу (конфлікт інтересів, велике навантаження, одночасна зайнятість усіх адвокатів) є можливість залучення до надання правової допомоги по певній кримінальній справі адвокатів ззовні. Їхня робота щомісячно оплачується за фактично відпрацьований час в розмірі середньої вартості 1 години часу штатних адвокатів Офісу. У 2011 році залученим адвокатам (так званим *ex officio*) було доручено ведення 8% справ ОГЗ. Як штатні, так і залучені адвокати були відібрані за результатами проведення відкритого конкурсу.

Для розуміння загального обсягу роботи Хмельницького ОГЗ від загальної кількості справ, порушених Хмельницьким міським ВВС, необхідно зазначити, що Офіс взяв на себе майже 60% кримінальних справ, що потребували участі адвоката, в тому числі забезпечив захист 100% неповнолітніх осіб, а також 100% неосудних або обмежено осудних осіб у справах про застосування примусових заходів медичного характеру.

У 2011 році зареєстровано 223 звернення про надання безоплатної правової допомоги від різних суб'єктів (ВВС, суд, інші особи), з них 198 прийнято до провадження адвокатами Офісу, 19 особам (8,5%) було відмовлено у наданні безоплатної правової допомоги за ініціативою ОГЗ (мали адвокатів за угодою, або були матеріально забезпеченими), а 6 осіб (2,7%) відмовилися від безоплатної правової допомоги за власною ініціативою (первинна відмова).

Всього у 2011 році Хмельницький Офіс здійснював захист 332 осіб (198 — по справах, прийнятих у 2011 році та 134 — по справах, які були прийняті у попередні періоди). Третина з них — це багатоепізодні справи, справи за сукупністю злочинів або із співучастю осіб. Майже половина справ — це справи по обвинуваченню у вчиненні особливо тяжких (4,5%) та тяжких (44,9%) злочинів. Близько 80% усіх справ Офісу прийнято на стадії досудового слідства, в тому числі 35% — з моменту затримання особи.

З 332 осіб, захист яких здійснювали адвокати Хмельницького ОГЗ у 2011 році — 203 справи закінчено з прийняттям остаточного рішення, 90 справ — незакінчених, залишаються в провадженні адвокатів офісу в 2012 році, 39 осіб (11,7%) —

найняли інших адвокатів, у зв'язку з чим надання їм безоплатної правової допомоги було припинено на різних стадіях провадження (вторинна відмова).

Наталія Вагіна, керівник ОГЗ в м. Хмельницький

Про ефективність діяльності Хмельницького Офісу, певною мірою, дозволяють зробити висновок нижчезазначені дані.

Завдяки активному захисту з моменту затримання кожний третій підзахисний (34,8%), щодо якого слідчим винесено подання про взяття під варту, звільнений з-під варті прокурором, судом або апеляційним судом із застосуванням інших запобіжних заходів (підписка про невиїзд, порука, застава).

Майже кожна десята кримінальна справа (8,9%), в якій захист підозрюваного або обвинуваченого здійснював адвокат Хмельницького ОГЗ, не дійшла до суду, а була закрита на стадії досудового слідства з підстав, що реабілітують особу (відсутність в діях особи складу злочину або недоведеність вини).

Зі справ, що надійшли до суду першої інстанції:

- 9,7% підсудних виправдані судом повністю, по певних епізодах та/або статтях обвинувачення;
- дії 8,8% засуджених осіб перекваліфіковано судом на більш м'яку статтю кримінального кодексу;
- 13,5% осіб звільнені від кримінальної відповідальності з нереабілітуючих підстав (примирення з потерпілим, дійове каяття, передача на поруки, зміна обстановки, строки давності, спеціальна норма закону, та ін.);
- 48,8% засуджених осіб звільнені від відбування покарання (застосовано ст.ст. 75, 104, 105 КК України);
- 8,1% засудженим особам призначено покарання, не пов'язане з позбавленням волі;
- 5,6% особам призначено покарання більш м'яке, ніж передбачено санкцією статті кримінального кодексу (застосовано ст. 69 КК України).

Адвокати Хмельницького Офісу відстоюють свою правову позицію по справах клієнтів, використовуючи всі передбачені законом засоби, в тому числі шляхом оскарження вироків суду. Зокрема, в інтересах підзахисних оскаржено кожний п'ятий обвинувальний вирок (20%), з них задоволено 21,9% апеляційних або касаційних скарг захисту. На всі апеляції прокурора адвокати подають обґрунтовані заперечення та приймають участь у розгляді цих справ апеляційним судом, внаслідок чого, всі 100% апеляцій сторони обвинувачення залишені без задоволення.

Робочий день ОГЗ в м. Хмельницький

Висока ефективність роботи Хмельницького ОГЗ забезпечується повсякденно і щодо кожного окремого клієнта завдяки використанню сукупності певних інноваційних інструментів, які наведено нижче.

- Відбір учасників проекту надання безоплатної правової допомоги у кримінальних справах за результатами відкритого конкурсу, внаслідок чого відібрана команда професіоналів високого рівня, які мають сильну мотивацію на роботу у цій сфері та відповідні психологічні якості.
- Наявність чітких та прозорих процедур адміністративного управління; матеріального та методичного забезпечення, в тому числі об'єктивної системи оплати праці; координації співробітництва з іншими суб'єктами, в тому числі з ВВС та недержавними організаціями.
- Наявність потужної матеріально-технічної бази та інформаційних ресурсів.
- Наявність гнучкого механізму розподілу справ між адвокатами, який враховує обсяг робочого навантаження кожного адвоката, графіки цілодобових чергувань, необхідність передачі справ іншому адвокату в випадках конфлікту інтересів, спеціалізацію, необхідність залучення по одній справі декількох адвокатів.
- Застосування процедур, які забезпечують доступність та своєчасність правової допомоги для людей, які її потребують, в тому числі забезпечують доступ до адвоката з моменту фактичного затримання особи.
- Дотримання чітких, уніфікованих стандартів діловодства, обліку та звітності. Використання власної автоматизованої програми управління і ведення діловодства.

- Дотримання власних стандартів адвокатської практики, які базуються на принципах всебічного, активного захисту, включають адвокатське розслідування. Широке використання методу командного захисту.
- Наявність системи постійного навчання адвокатів та удосконалення їхньої професійної майстерності, яка включає участь у семінарах та тренінгах; обмін досвідом всередині офісу та поміж офісами; спільне обговорення справ, нормативної бази, судової практики та законопроектів; участь в розробці методичних посібників та методик захисту по окремих категоріям справ; розробку бази зразків типових адвокатських документів.
- Налагоджена система внутрішнього та зовнішнього моніторингу якості роботи адвокатів та її оцінка (клієнтами та адвокатами, не залученими до діяльності Офісу).
- Всі застосовані в Офісі інструменти відпрацьовані таким чином, щоб не входили у протиріччя з основними принципами захисту — домінантність інтересів клієнта, конфіденційність та адвокатська незалежність.

Слід зазначити, що ефективна діяльність інституту Офісу громадського захисту можлива лише за умови використання всіх перерахованих ресурсів у їх сукупності. Неналежне відпрацювання одного з перелічених ресурсів тягне за собою певні проблеми у роботі інших чинників і, як наслідок, призводить до збою всієї системи. Яскравим прикладом є 2011 рік, коли донорською організацією було прийняте рішення про припинення фінансування діяльності Офісу (з 15 вересня). Фінансові проблеми поставили під загрозу дотримання Офісом зобов'язань по оплаті праці, належного матеріально-технічного та інформаційного забезпечення. Це, в свою чергу, суттєво знизило особисту мотивацію кожного працівника Офісу та адвокатів ззовні у наданні безоплатної правової допомоги (принаймні, у прийнятті нових справ), вплинуло на питання співробітництва з такими суб'єктами звернення за правовою допомогою як ВВС та суд.

ОГЗ в м. Хмельницький. Адвокат за роботою

Як наслідок, у 2011 році відмічається істотне зменшення кількості звернень за безоплатною правовою допомогою та кількості прийнятих Офісом справ, зафіксовані випадки відмов від прийняття справ залученими адвокатами, а, відтак,

збільшилася кількість осіб, які не змогли реалізувати своє право на безоплатну правову допомогу.

Успішні справи

1.) До Хмельницького ОГЗ надійшов запит з міськрайонного суду про необхідність надання правової допомоги гр. В., якого обвинувачували за ч. 5 ст. 185 КК України.

Останній перебував під вартою та повністю визнавав свою вину в інкримінованому злочині. Після вступу у справу адвоката ОГЗ, підзахисний ознайомився з матеріалами вказаної справи, були детально допитані потерпілий та свідки. Адвокат прийшов до висновку, що кількість і вартість викраденого, що інкриміновано гр. В., значно завищені та зміг переконати в цьому суд. В результаті, не зважаючи на позицію прокурора про засудження гр. В. за ч. 5 ст. 185 КК України до восьми років позбавлення волі, дії останнього були перекваліфіковані на ч. 3 ст. 185 КК України та призначено мінімальне покарання у межах санкції статті. Гр. В. звільнено від відбуття покарання із встановленням іспитового строку.

2.) Адвоката Офісу було призначено захисником гр. М., підозрюваного у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 189 КК України.

Громадянина М. обвинувачували у вимаганні 30 тис. доларів США та 20 тис. грн. у гр. Ф. Допитаний в якості свідка гр. М. визнавав вину у вчиненні злочину, однак відмовлявся давати покази. В ході спілкування з клієнтом з'ясовано, що гр. М. вимагав гроші на лікування хворого батька. Захисником було проведено адвокатське розслідування, яким встановлено, що батько гр. М. дійсно потребував невідкладної операції за кордоном, для проведення якої були необхідні кошти саме у сумі, яку вимагав гр. М. На підтвердження цього факту було зібрано відповідні епікризи та документація, яка підтверджувала вартість лікування. Саме ці документи свідчили про факт вчинення злочину гр. М. внаслідок збігу важких сімейних обставин. Крім того, на слухання справи зібрано низку документів, які характеризували гр. М. виключно з позитивної сторони. Під час досудового слідства захистом також заявлялись клопотання про перекваліфікацію дій підзахисного з ч. 3 ст. 189 на ч. 2 ст. 189 КК України через відсутність значної матеріальної шкоди потерпілому, однак вказані клопотання залишені слідством без задоволення.

Під час слухання кримінальної справи в суді, внаслідок активної позиції захисту, дії гр. М. було перекваліфіковано з ч. 3 ст. 189 на ч. 2 ст. 189 КК України, хворобу батька визнано як підставу вчинення гр. М. злочину в стані збігу важких сімейних обставин та з урахуванням всіх пом'якшувальних обставин призначено мінімальне покарання, передбачене санкцією ч. 2 ст. 189 КК України із застосуванням ст. 75 КК України (не зважаючи на позицію державного обвинувачення про призначення покарання у вигляді 5 років позбавлення волі).

На апеляцію прокурора по вказаній справі захисником подано заперечення та надано документи, які спростовували всі доводи обвинувача, внаслідок чого вирок Хмельницького міськрайонного суду залишено без змін, а апеляцію прокурора — без задоволення.

3.) До «Агенції захисту» надійшло повідомлення з Хмельницького міськрайонного суду про те, що гр. Ш., якого обвинувачували у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 185 КК України, просить призначити йому захисника.

Провівши інтерв'ю з клієнтом та ознайомившись із матеріалами кримінальної справи по обвинуваченню Ш., адвокат з'ясувала, що під час досудового слідства було порушено право гр. Ш. на захист, а обвинувачення ґрунтувалося на зізнаннях, які суперечать матеріалам справи. В судовому засіданні адвокат заявила клопотання про направлення справи на додаткове розслідування, яке суд задовольнив. На досудовому слідстві за клопотанням захисника справа була закрита за відсутністю в діях гр. Ш. складу злочину.

4.) Адвокат ОГЗ здійснювала захист малолітньої Л., щодо якої слідчим була винесена постанова про порушення кримінальної справи за ч. 1 ст. 185 КК України (крадіжка сережок однокласниці).

На перший погляд, питань щодо вини Л. не виникало. Після вступу адвоката в справу було з'ясовано, що Л. була змушена оговорити себе, оскільки працівник міліції чинив психологічний тиск, а слідчі дії відбувалися без участі її матері, педагога та/або захисника. Внаслідок проведеного інтерв'ю з підзахисною та її матір'ю з'ясувалось, що сережки дівчина знайшла в класі під партою, а не вкрала, проте, внаслідок психологічного тиску з боку працівника міліції, Л. була змушена написати явку з повинною та підписатися під поясненнями, що вона їх викрала з сумки. Всі ці обставини вимагали належного прокурорського реагування. Адвокатом була подана скарга на незаконні дії працівників міліції. Прокуратурою м. Хмельницького була розглянута скарга в інтересах неповнолітньої Л. Кримінальну справу, порушену відносно Л. за ч. 1 ст. 185 КК України закрито на підставі п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України, відносно працівника міліції порушено дисциплінарне провадження.

Наталія Вагіна
Керівник Офісу громадського захисту
у м. Хмельницький

Діяльність Офісів громадського захисту в 2011 році

4

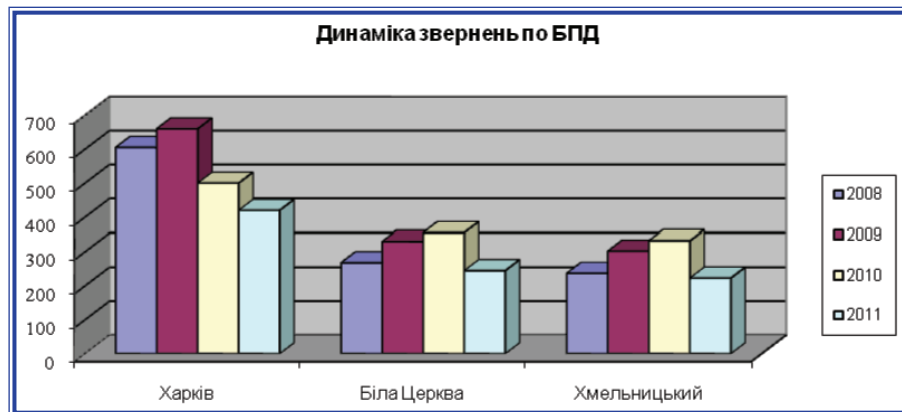
Діяльність Офісів громадського захисту в 2011 році

4

1. Звернення по правову допомогу

1.1. Загальна інформація про звернення

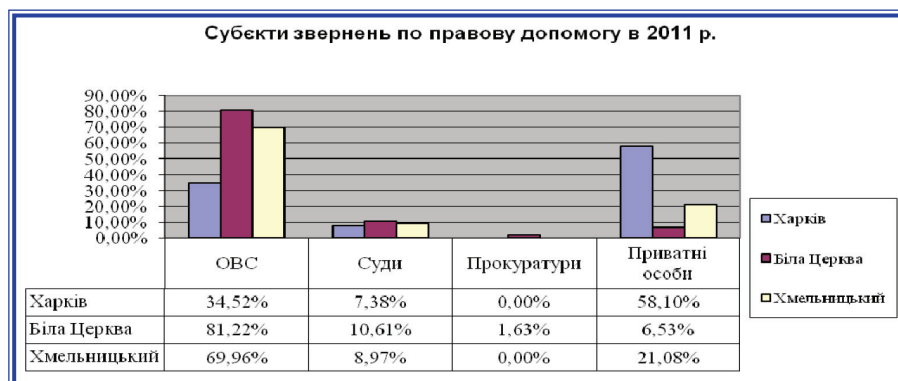
Рік	Харків	Біла Церква	Хмельницький
2008	605	268	237
2009	660	330	302
2010	500	355	332
2011	420	245	223

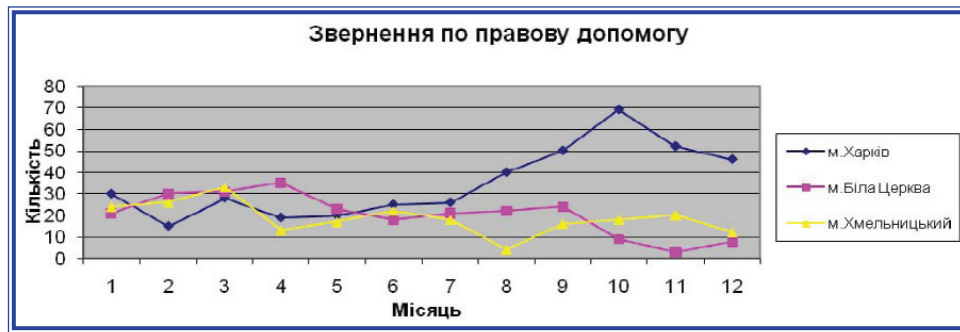
У всіх трьох ОГЗ відбулося скорочення кількості звернень по правову допомогу, в Харківському Офісі ця тенденція спостерігається другий рік поспіль.

Суб'єкт звернення	Харків	Біла Церква	Хмельницький
ОВС	145	199	156
Суди	31	26	20
Прокуратура	0	4	0
Органи ДДУПВП	0	0	0
Приватні особи	244	16	47
Всього:	420	245	223

Левову частку звернень по Офісу у Білій Церкві продовжують складати виклики адвокатів із ОВС (більше 80%), наразі в ОГЗ у м. Харкові питома вага звернень з ОВС є низькою (35%). Кількість звернень від приватних осіб по Харківському Офісу різко виросла за останній рік, і цей показник є на порядок вищим, ніж у двох інших Офісах.

Помісячна динаміка звернень до ОГЗ у 2011 р. має такий вигляд:

1.2. Дотримання положень угод про співпрацю з ОВС

Статистика повідомлень органами внутрішніх справ, з якими Хмельницьким ОГЗ укладена угода про співпрацю, свідчить про стійку тенденцію до погіршення дотримання положень цієї угоди щодо інформування Офісу про затримання осіб. За період з 2008 по 2011 рр. відсоток випадків повідомлення ОГЗ від загальної кількості затримань зменшився у два рази, а окремі ОВС майже зовсім ігнорують такі домовленості:

Період	ОВС		СЧ ХМВ		ПЗВМ		ЦВМ		ЗВМ		ВСЬОГО:	
	Фактично	Повідомлено	Фактично	Повідомлено	Фактично	Повідомлено	Фактично	Повідомлено	Фактично	Повідомлено	Фактично	Повідомлено
2008	79	57	49	30	43	42	54	23	225	152		
2009	56	53	56	29	54	27	50	12	216	121		
2010	78	53	42	20	43	9	41	13	204	95		
2011	64	39	52	15	85	12	41	12	242	78		

Білоцерківський Офіс з самого початку своєї діяльності вирізнявся доброю співпрацею з ОВС на території його діяльності, що, напевно, може пояснюватись також добрими особистими стосунками адвокатів Офісів із керівниками і працівниками цих ОВС. В 2010 році кількість повідомлень про затримання склала 76% від загальної кількості затримань осіб за підозрою у вчиненні злочину, але й по цьому Офісу в 2011 році цей показник зменшився до 58%.

По Харківському ОГЗ відсутня статистика затримань-повідомлень про затримання з ОВС, але можна стверджувати, що зменшення кількості звернень по правову допомогу (у 2011 році майже на третину у порівнянні з 2009 роком), головним чином, пов'язано з різким скороченням викликів адвокатів Офісу з ОВС на території діяльності Офісу: 145, 259 та 381 викликів відповідно в 2009, 2010 та 2011 р.р. Тобто відбулося скорочення загальної кількості звернень з ОВС більш ніж у 2,5 рази. Таким чином, із семи ОВС, з якими були укладені угоди про співпрацю, середня кількість звернень з одного з них становить менше 2-х на місяць. Враховуючи, що частина цих звернень не пов'язана із затриманням особи, можна говорити про явне невиконання положень угод.

Слід зазначити, що, відповідно до положення про інформування майбутніх центрів з надання безоплатної правової допомоги про випадки затримання осіб, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 р. № 1363, відповідні службові особи органів дізнання та досудового слідства мають інформувати центри про випадки затримання осіб органами, уповноваженими здійснювати адміністра-

тивне затримання чи затримання згідно з дорученнями правоохоронних органів, або затримання осіб органами дізнання та досудового слідства. Адміністративне затримання осіб (на строк більше 3 годин) або їх адміністративний арешт в багатьох випадках фактично є початком кримінального переслідування особи та передують їх офіційному кримінальному переслідуванню. Аналогічні положення були закладені в текст першої угоди Харківського ОГЗ з ГУ УМВС України в Харківській області, але спроби досягти реалізації положень про інформування про адміністративне затримання особи не принесли успіху, і інформування Офісів про такі випадки вже тривалий час не здійснюється. Враховуючи те, що загальна кількість адміністративних затримань перевищує кількість затримань за підозрою у вчиненні злочину, а також з огляду на те, що адміністративне затримання особи охоплюється правовою гарантією ст. 5 Європейської конвенції від незаконного позбавлення волі, це залишається важливим резервом для діяльності Офісів у перспективі.

2. Клієнти Офісів

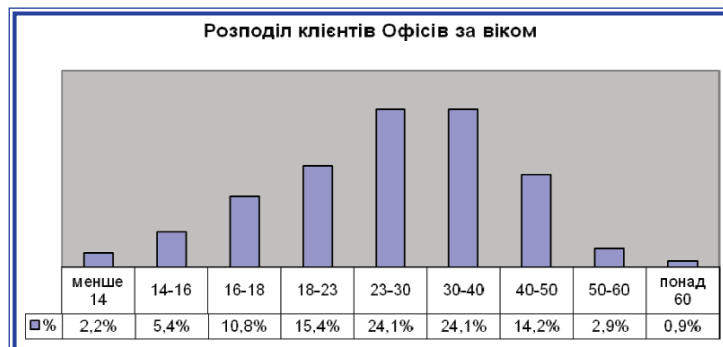
Клієнтами Офісів продовжують бути, за рідким виключенням, лише громадянами України:

Громадянство	Харків	Біла Церква	Хмельницький	Разом	Кількість
Азербайджан	0	1	0	1	0,2%
Вірменія	0	0	0	0	0,0%
Білорусь	0	0	0	0	0,0%
Грузія	3	0	1	4	0,6%
Марокко	1	0	0	0	0,0%
Молдова	1	1	0	2	0,3%
Пакистан	0	0	0	0	0,0%
РФ	1	1	0	2	0,3%
Україна	228	185	197	610	98,4%
Всього	234	188	198	620	100,00%

За ознакою статі клієнтів у 2011 році майже не було змін у порівнянні до 2011 року:

Віковий розподіл клієнтів виглядає таким чином:

Стать клієнтів	2009	2010	2011
Чол.	91,4%	86,3%	87,8%
Жін.	8,6%	13,7%	12,2%

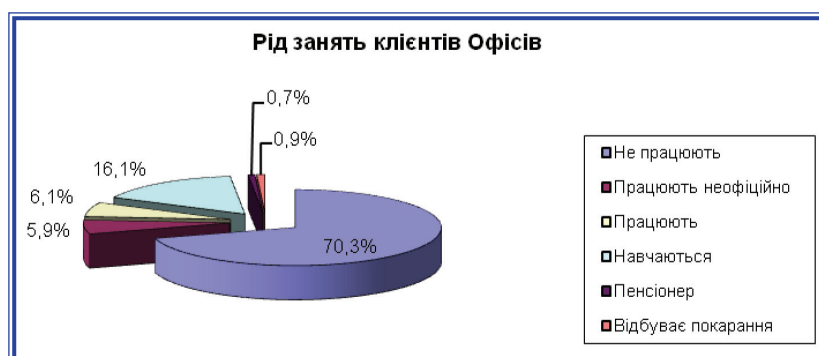

Дуже прикритим показником є те, що кількість дітей, які переслідуються кримінальним законом у віці до 16 років, збільшилась у півтора рази і досягла 7,6%.

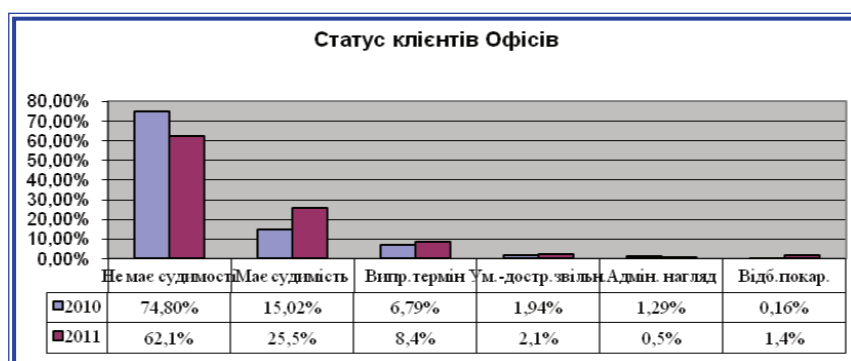
Сімейний стан клієнтів Офісів є стабільним, більшість із них не має сім'ї:

Характеристика роду занять клієнтів залишається майже незмінною і відображена наступною діаграмою:

Майже незмінним залишається розподіл клієнтів за кількістю попередніх судимостей, слід відзначити зростання на 5% кількості клієнтів, які мають в минулому одну судимість:

3. Справи

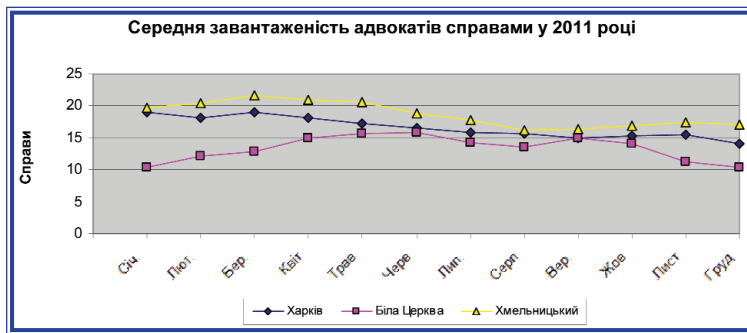
3.1. Зведена таблиця справ

Статистика справ, що перебували в провадженні адвокатів Офісів, виглядає таким чином:

Офіс	Справи		Період 2011 року												
	Залишок на 1.1.11	Показник	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень	Разом
Харків		прийн.	31	16	26	16	21	14	9	21	17	23	23	16	233
		закінч. без ех.	19	24	14	28	26	27	16	21	27	34	21	34	291
		в провад.	228	217	229	217	207	198	190	188	179	169	171	155	-
		на 1 адв.	19,0	18,1	19,1	18,1	17,3	16,5	15,8	15,7	14,9	15,4	15,5	14,1	16,6
Біла Церква	59	прийн.	13	20	22	26	20	17	17	17	18	8	3	7	188
		закінч.	18	10	18	14	17	18	26	21	9	13	20	13	197
		в провад.	62	73	77	90	94	95	86	81	90	85	68	62	-
		на 1 адв.	10,3	12,2	12,8	15,0	15,7	15,8	14,3	13,5	15,0	14,2	11,3	10,3	13,6
Хмельницький	131/104	прийн.	23	24	27	13	15	17	15	4	14	16	19	12	199
		закінч.	11	18	21	20	19	31	24	15	14	14	16	14	217
		в провад.	143	149	154	147	143	129	120	110	110	112	115	113	-
		прийн. без ех.	18	20	26	12	15	17	14	4	14	13	19	11	183
		закінч. без ех.	4	15	18	17	16	29	20	15	13	10	15	14	186
		в провад. без ех.	118	123	130	126	124	113	107	97	98	101	105	102	-
		на 1 адв.	19,7	20,5	21,7	21,0	20,7	18,8	17,8	16,2	16,3	16,8	17,5	17,0	18,7

Примітка: по Харківському Офісу кількість справ у провадженні адвоката зазначена без справ адвоката С. Г. Позднякова.

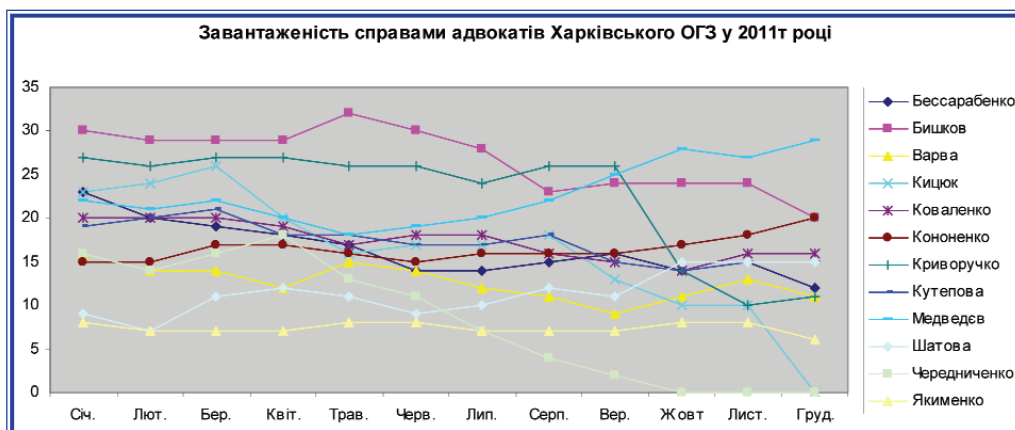
Середня завантаженість адвокатів кожного із Офісів має наступний вигляд:

3.2. Інформація щодо завантаженості окремих адвокатів Офісів

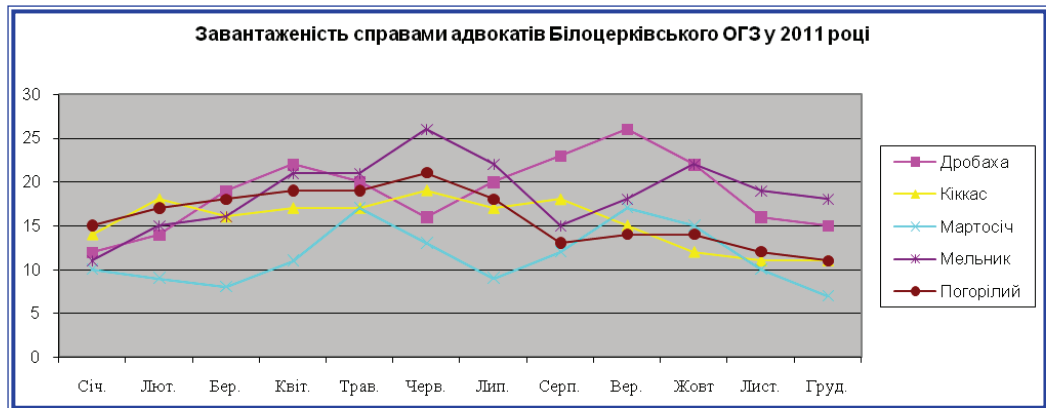
Адвокат	Залиш. на 01.01.11	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
1 Бессарабенко	20	23	20	19	18	17	14	14	15	16	14	15	12
2 Бишков	31	30	29	29	29	32	30	28	23	24	24	24	20
3 Варва	14	16	14	14	12	15	14	12	11	9	11	13	11
4 Кицюк	22	23	24	26	20	16	17	17	18	13	10	10	0
5 Коваленко	17	20	20	20	19	17	18	18	16	15	14	16	16
6 Кононенко	16	15	15	17	17	16	15	16	16	16	17	18	20
7 Криворучко	27	27	26	27	27	26	26	24	26	26	14	10	11
8 Кутепова	21	19	20	21	18	18	17	17	18	15	14	15	15
9 Медведев	23	22	21	22	20	18	19	20	22	25	28	27	29
10 Шатова	4	9	7	11	12	11	9	10	12	11	15	15	15
11 Чередниченко	15	16	14	16	18	13	11	7	4	2	0	0	0
12 Якименко	9	8	7	7	7	8	8	7	7	7	8	8	6

По Харківському Офісу є значні розбіжності у завантаженості адвокатів, що можна пояснити як зміною складу адвокатів, так і затримками у внесенні даних про закриття справ окремими адвокатами.

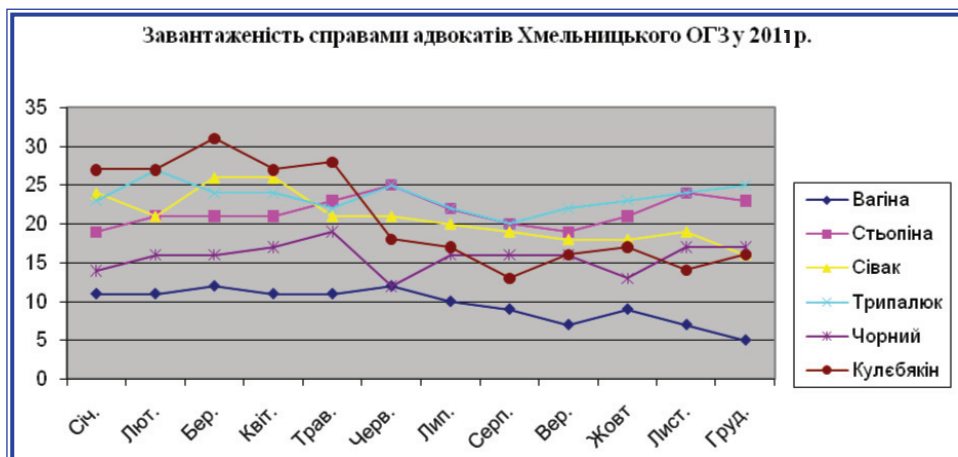
Адвокати Офісу у Білій Церкві мають найменшу з трьох ОГЗ середню кількість справ на одного адвоката, але це певною мірою пояснюється більш коротким середнім часом провадження у справах:

Адвокат	Залиш. на 01.01.11	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
1 Дробаха	14	12	14	19	22	20	16	20	23	26	22	16	15
2 Кіккас	8	14	18	16	17	17	19	17	18	15	12	11	11
3 Мартосіч	9	10	9	8	11	17	13	9	12	17	15	10	7
4 Мельник	12	11	15	16	21	21	26	22	15	18	22	19	18
5 Погорілий	16	15	17	18	19	19	21	18	13	14	14	12	11
Разом	59	62	73	77	90	94	95	86	81	90	85	68	62

По Хмельницькому ОГЗ навантаження адвокатів у 2011 році мало такий вигляд:

Адвокат	Залиш. на 01.01.11	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
1 Вагіна	6	11	11	12	11	11	12	10	9	7	9	7	5
2 Кулебякін	27	27	27	31	27	28	18	17	13	16	17	14	16
3 Сівак	18	24	21	26	26	21	21	20	19	18	18	19	16
4 Стьопіна	17	19	21	21	21	23	25	22	20	19	21	24	23
5 Трипалюк	19	23	27	24	24	22	25	22	20	22	23	24	25
6 Чорний	17	14	16	16	17	19	12	16	16	16	13	17	17
Разом	104	118	123	130	126	124	113	107	97	98	101	105	102

3.3. Час, відпрацьований адвокатами у справах

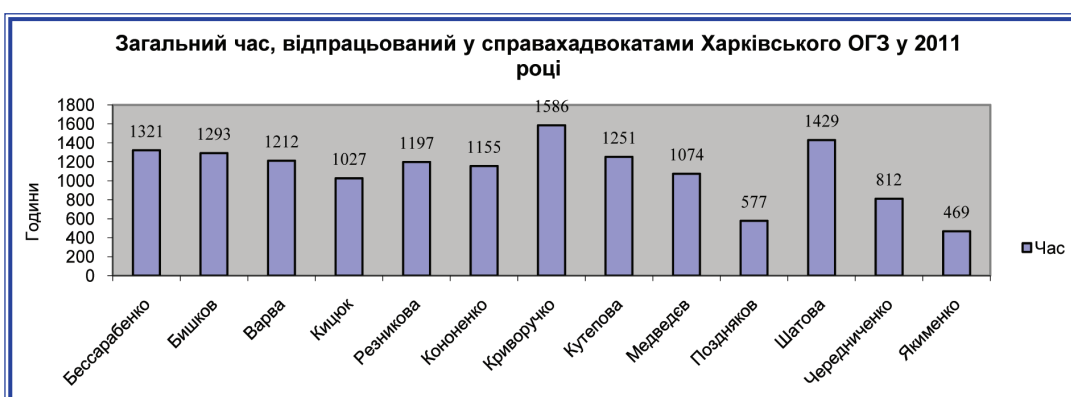
3.3.1. Загальний час, відпрацьований всіма адвокатами Офісів (без урахування роботи адвокатів у справах за разовими договорами)

Загальний час, відпрацьований у справах в середньому одним адвокатом Офісу, в табличній формі має такий вигляд:

Місяць/Офіс	Харків	Біла Церква	Хмельницький	
			всі адвокати	без ex officio
Січень	1446,90	273,95	546,40	428,20
Лютий	1325,40	326,09	678,10	511,90
Березень	1453,00	367,80	704,60	605,70
Квітень	1128,50	330,95	617,50	508,00
Травень	1113,44	314,80	557,20	481,40
Червень	1041,40	359,70	507,80	464,30
Липень	1071,25	355,45	338,90	303,80
Серпень	1254,20	288,45	229,70	213,50
Вересень	1217,90	254,80	401,70	367,30
Жовтень	1112,70	266,20	449,70	415,20
Листопад	1210,50	204,66	404,20	391,80
Грудень	1028,20	238,03	390,80	360,20
Разом за 2011 р.	14403,4	3580,9	5826,6	5051,3

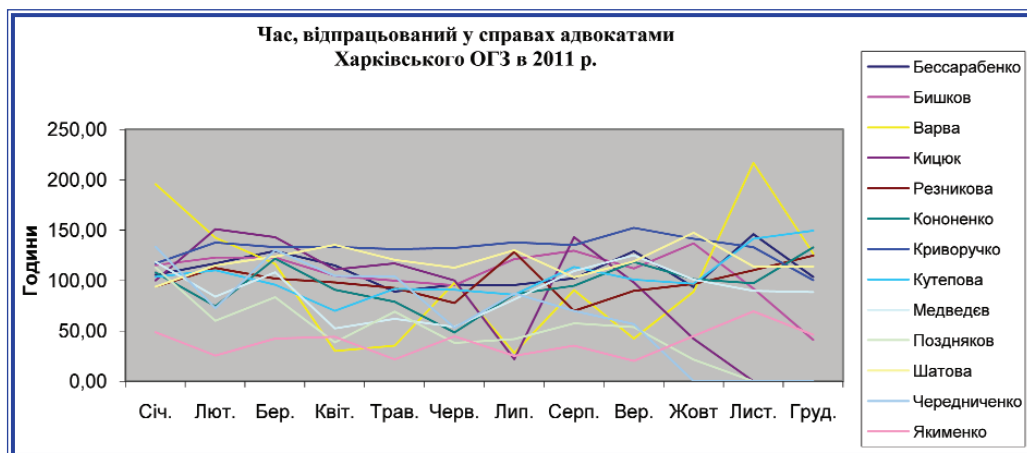
3.3.2. Статистика по адвокатах Офісів

Офіс у м. Харкові

Адвокат	Січ.	Лют.	Бер.	Квіт.	Трав.	Черв.	Лип.	Серп.	Вер.	Жовт.	Лист.	Груд.	Разом
Бессарабенко	105,60	117,00	129,40	115,00	89,00	95,70	95,50	102,00	129,00	93,50	146,00	103,60	1321,3
Бишков	115,30	122,70	122,80	104,60	99,70	95,30	121,30	129,50	112,00	136,90	91,90	41,00	1293,0
Варва	195,90	142,50	116,50	30,00	35,20	98,00	28,00	90,50	42,50	89,00	217,00	127,00	1212,1
Кицюк	100,00	151,00	143,00	111,00	117,00	100,00	22,00	143,00	98,00	42,00	0,0	0,0	1027,0
Резникова	93,80	112,60	101,90	98,10	92,60	77,80	128,40	70,00	90,00	96,70	110,40	125,00	1197,3
Кононенко	108,00	74,50	122,00	91,00	79,00	48,50	86,50	95,00	118,50	101,50	97,50	133,00	1155,0
Криворучко	117,00	137,70	133,20	133,40	131,30	132,40	137,90	135,30	152,30	141,40	133,10	100,50	1585,5
Кутелова	103,70	110,20	95,80	70,00	92,00	91,00	86,00	113,50	101,00	97,00	141,50	149,50	1251,2
Медведев	118,50	84,00	108,10	52,50	62,10	54,10	81,30	109,40	125,10	100,80	89,70	88,60	1074,2
Поздняков	113,00	60,00	83,50	38,60	69,04	38,00	41,75	57,50	53,70	21,50	0,0	0,0	576,6
Шатова	93,80	115,00	123,90	135,60	120,50	112,70	130,20	103,20	119,00	147,60	114,00	113,90	1429,4
Чередниченко	133,60	72,60	130,40	104,50	104,20	53,30	87,10	69,90	56,60	0,0	0,0	0,0	812,2
Якименко	48,70	25,60	42,50	44,20	21,80	44,60	25,30	35,40	20,20	44,80	69,40	46,10	468,6

В графічній формі:

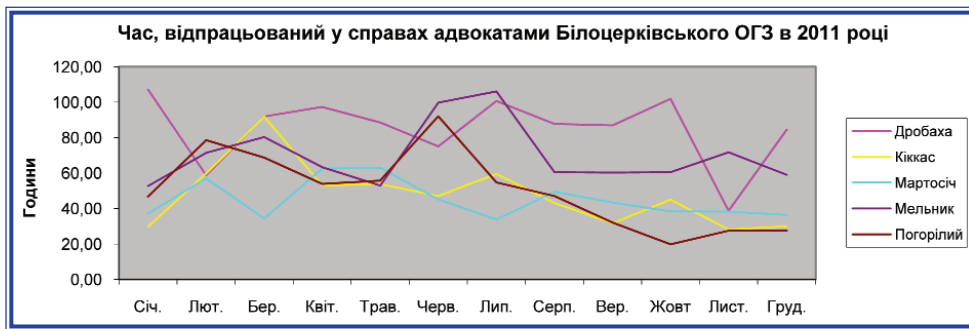
Офіс у м. Біла Церква

Помісячно цей показник має такий вигляд:

Адвокат	Січ.	Лют.	Бер.	Квіт.	Трав.	Черв.	Лип.	Серп.	Вер.	Жовт.	Лист.	Груд.	Разом
Дробаха	107,3	58,8	92,1	97,5	88,7	75,1	100,8	87,8	87,0	102,1	38,7	84,7	1020,6
Кіккас	29,8	60,0	91,9	53,3	53,9	47,2	59,7	43,3	31,8	45,1	28,3	30,1	574,1
Мартосіч	37,2	57,1	34,5	62,7	63,2	45,3	33,9	49,6	43,5	38,5	38,3	36,5	540,3
Мельник	52,8	71,5	80,5	63,5	53,1	99,9	106,2	60,6	60,3	60,6	71,8	59,2	840,0
Погорілий	46,9	78,7	68,8	54,0	56,0	92,2	54,9	47,2	32,2	19,9	27,6	27,6	605,9

В графічній формі:

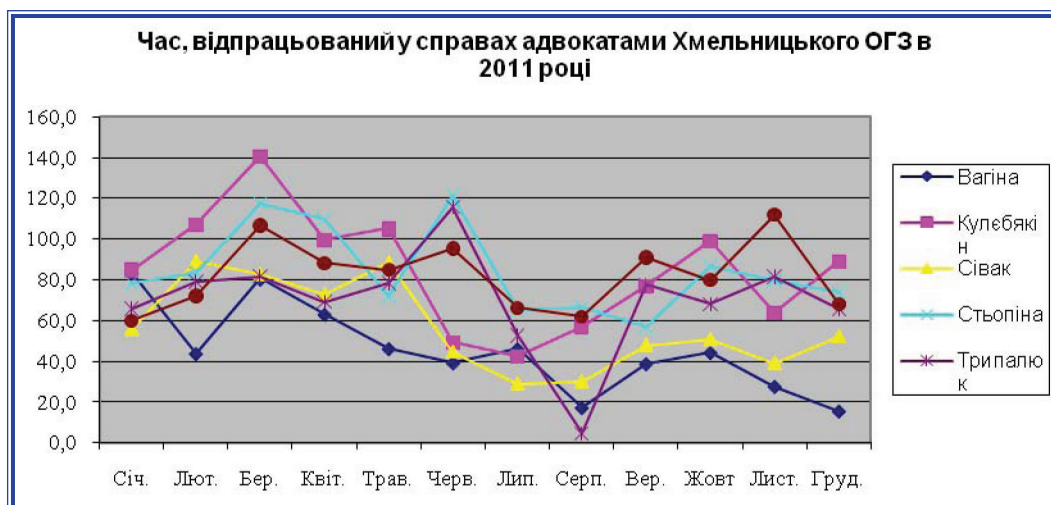
Офіс у м. Хмельницькому

Помісячно відпрацьований час має такий вигляд:

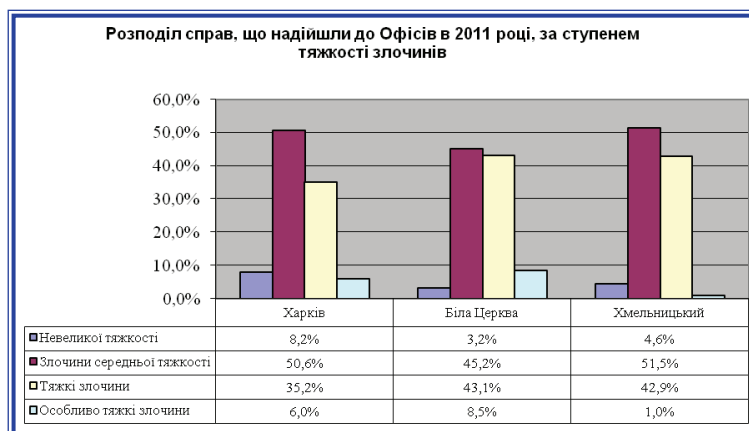
Адвокат	Січ.	Лют.	Бер.	Квіт.	Трав.	Черв.	Лип.	Серп.	Вер.	Жовт.	Лист.	Груд.	Разом
Вагіна	83,1	43,7	80,3	62,9	46,1	39,2	46	17,2	38,7	44,2	27,6	15,5	544,5
Кулеб'якін	84,7	107,2	140,3	99,7	105,0	49,2	42,5	57,1	77,0	98,9	63,6	89,0	1014,2
Сівак	55,9	89,2	82,7	72,8	88,4	44,8	29,0	30,1	48,1	50,8	39,3	52,3	683,4
Ст'юпіна	78,5	83,5	117,5	109,5	71,9	121,0	64,9	66,1	57,0	86,5	79,5	73,7	1009,6
Трипалюк	65,9	79,1	81,9	69,2	78,5	115,5	52,7	5,0	77,6	68,2	81,4	65,8	840,8
Чорний	60,1	72,2	106,5	88,1	84,9	95,3	66,1	61,7	90,7	79,8	111,6	68,1	985,1

В графічній формі:

3.4. Характеристика справ, що перебували в провадженні адвокатів Офісів

3.4.1. Розподіл справ за ст.12 КК України

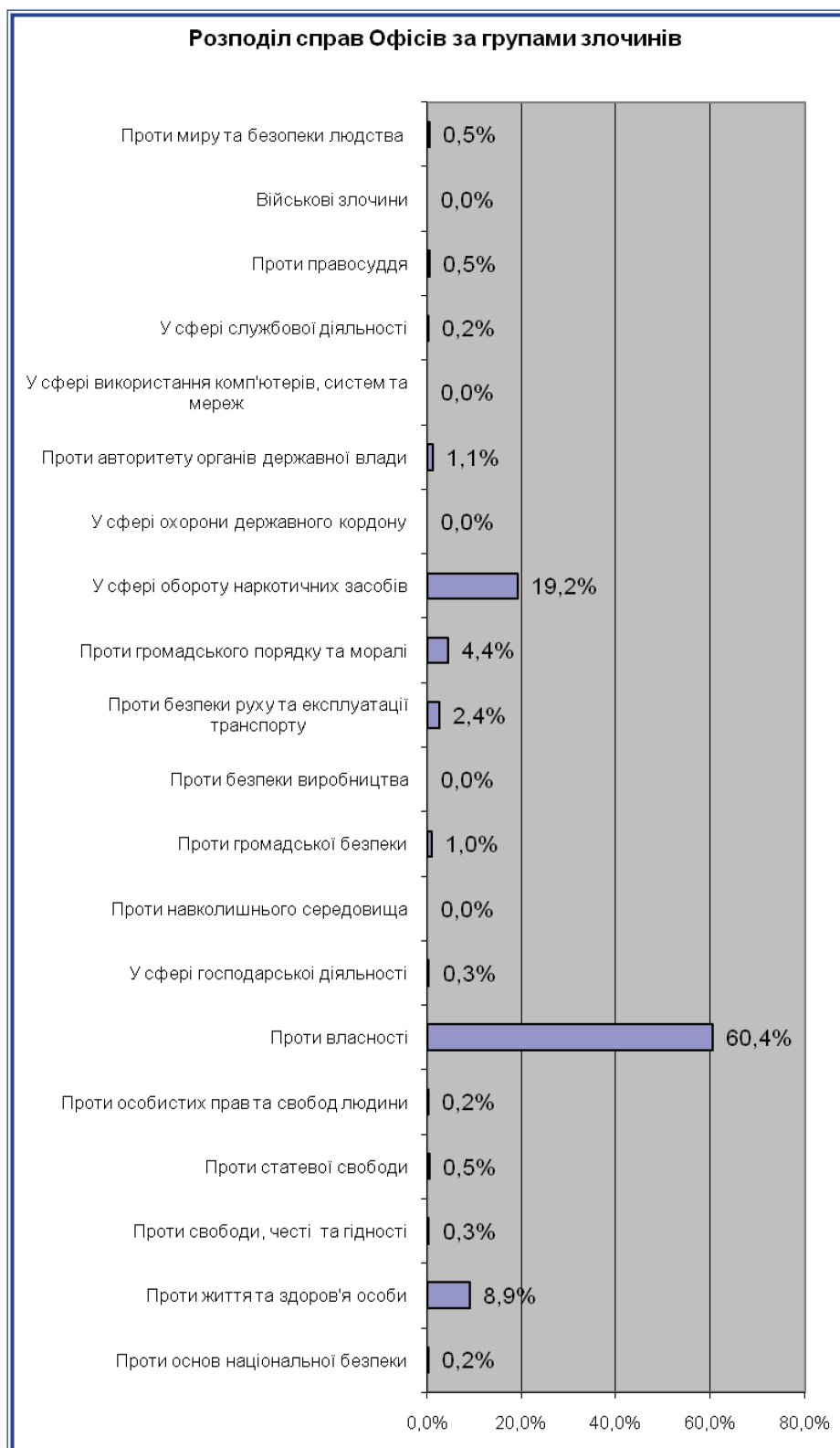
Продовжує бути особливістю Хмельницького ОГЗ дуже низька питома вага особливо тяжких злочинів.

3.4.2. Категорії злочинів, справи з яких перебували в провадженні адвокатів Офісів

Групи злочинів	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Проти основ національної безпеки	0,4%	0,0%	0,0%
Проти життя та здоров'я особи	11,2%	8,5%	6,5%
Проти свободи, честі та гідності	0,4%	0,5%	0,0%
Проти статевої свободи	0,0%	1,1%	0,5%
Проти особистих прав та свобод людини	0,4%	0,0%	0,0%
Проти власності	53,0%	59,0%	70,4%
У сфері господарської діяльності	0,4%	0,5%	0,0%
Проти навколишнього середовища	0,0%	0,0%	0,0%
Проти громадської безпеки	1,7%	0,0%	1,0%
Проти безпеки виробництва	0,0%	0,0%	0,0%
Проти безпеки руху та експлуатації транспорту	0,9%	4,8%	2,0%
Проти громадського порядку та моралі	8,6%	1,6%	2,0%
У сфері обороту наркотичних засобів	22,4%	20,2%	14,6%
У сфері охорони державного кордону	0,0%	0,0%	0,0%
Проти авторитету органів державної влади	0,4%	0,0%	3,0%
У сфері використання комп'ютерів, систем та мереж	0,0%	0,0%	0,0%
У сфері службової діяльності	0,0%	0,5%	0,0%
Проти правосуддя	0,0%	1,6%	0,0%
Військові злочини	0,0%	0,0%	0,0%
Проти миру та безпеки людства	0,0%	1,6%	0,0%

Частка злочинів проти власності поступово зростає, а у Хмельницькому ОГЗ перевищила 70%, що, напевне, відповідає, економічній ситуації та середньому рівню доходів населення в країні.

В графічному вигляді зведена (в середньому по трьох Офісах) інформація щодо груп злочинів по справах Офісів має такий вигляд:

За статтями Особливої частини КК України розподіл справ, що надійшли в провадження адвокатів Офісів в 2011 році, виглядає таким чином:

Стаття КК України	Частина статті КК України	Харків	Біла Церква	Хмельницький
111	1	1	0	0
115	1	13	3	1
115	2	2	2	0
119	1	0	1	0
121	1	2	5	5
121	2	2	3	2
122	1	7	2	5
125	1	0	0	0
125	2	0	0	0
128	0	0	0	0
146	2	1	0	0
149	0	0	1	0
152	1	0	0	0
152	2	0	0	1
152	3	0	1	0
153	1	0	0	0
153	3	0	1	0
156	2	0	0	0
164	1	0	0	0
166	0	0	0	0
175	2	0	0	0
182	2	1	0	0
185	1	34	23	24
185	2	26	16	43
185	3	22	36	30
185	4	1	0	0
185	5	0	2	1
186	1	4	4	4
186	2	16	11	15
186	3	3	3	1
186	4	0	0	1
187	1	3	1	1
187	2	4	0	5
187	3	1	1	0
187	4	0	2	0
190	1	2	5	3
190	2	3	2	8
190	3	0	1	0
190	4	1	2	0
191	1	2	0	1
191	2	0	0	0

Стаття КК України	Частина статті КК України	Харків	Біла Церква	Хмельницький
191	3	0	0	1
191	4	0	0	0
191	5	0	0	0
198	0	1	2	2
203	2	1	0	0
206	1	0	1	0
213	1	0	0	0
259	1	1	0	0
263	1	1	0	1
263	2	2	0	1
272	2	0	0	0
286	1	0	0	0
286	2	0	1	1
289	1	0	1	2
289	2	2	5	1
291	0	0	1	0
296	1	12	0	0
296	2	2	0	2
296	3	1	0	1
296	4	2	3	0
300	3	0	0	1
301	1	1	0	0
302	2	1	0	0
307	1	2	0	1
307	2	17	9	12
307	3	0	1	0
308	1	0	0	0
308	2	0	1	0
309	1	22	18	12
309	2	8	8	3
310	2	1	0	0
311	1	0	0	0
313	3	0	1	0
317	1	2	0	0
317	2	0	1	1
321	1	0	0	0
335	0	0	0	0
342	2	0	0	0
345	2	0	0	0
345	3	0	0	0
358	1	1	0	0
358	2	0	0	3

Стаття КК України	Частина статті КК України	Харків	Біла Церква	Хмельницький
358	3	0	0	3
366	1	0	0	0
368	2	0	1	0
382	1	0	0	0
383	2	0	1	0
389	2	0	0	0
391	0	0	1	0
393	2	0	0	0
395	0	0	1	0
396	1	1	0	0
406	2	0	1	0
406	3	0	1	0
407	1	0	1	0
407	2	0	0	0

3.4.3. Справи з обов'язковою участю захисника (ст. 45 КПК України)

Розподіл справ, у яких участь захисника є обов'язковою, наведений в таблиці:

Вид обов'язкового захисту	Харків	Біла Церква	Хмельницький	Разом
Неповнолітні	55	65	47	167
Фізичні/психічні вади	30	33	53	116
Не володіє мовою судочинства	11	1	5	17
Можливість довічного позбавлення волі	2	2	0	4
Примусові заходи медичного характеру	13	0	0	13
Разом	111	101	105	317
Всього прийнято справ	232	188	199	619

На наступній діаграмі цю статистику представлено в графічному вигляді:

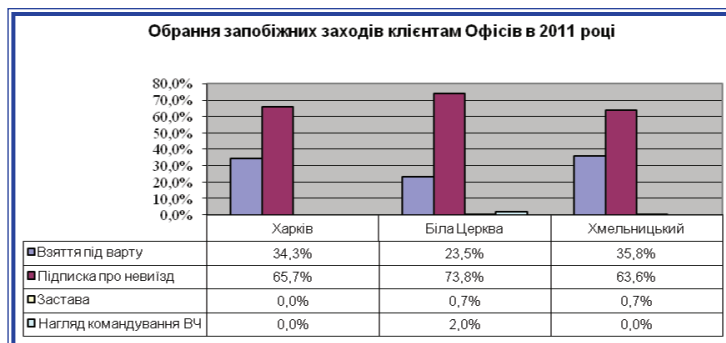
У справах цієї категорії впадає в очі велика кількість справ, в яких особи внаслідок фізичних або психічних вад не можуть реалізувати своє право на захист. Ця категорія справ не набагато поступається кількості справ у злочинах неповнолітніх.

Взагалі, по Офісах частка справ з обов'язковою участю захисника складає приблизно половину (47,8%; 53,7% та 52,8% відповідно у Харківському, Білоцерківському та Хмельницькому офісах).

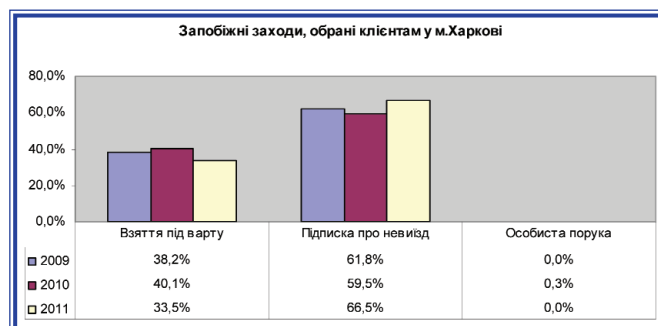
4. Застосування судами запобіжних заходів щодо клієнтів Офісів

Статистика запобіжних заходів, обраних щодо клієнтів Офісів в табличному та графічному вигляді наведена нижче:

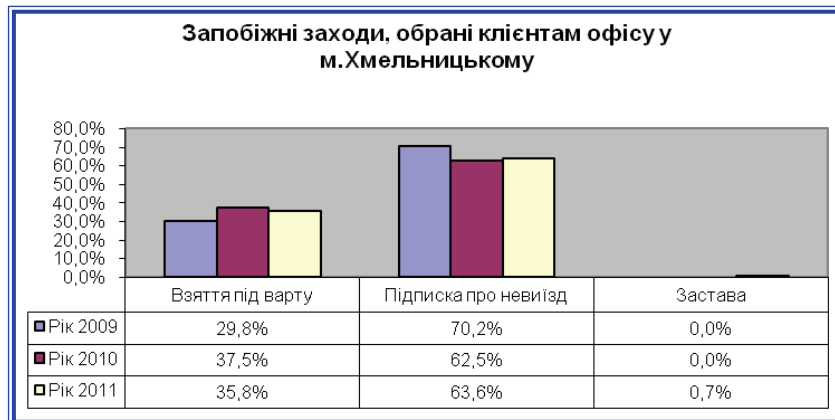
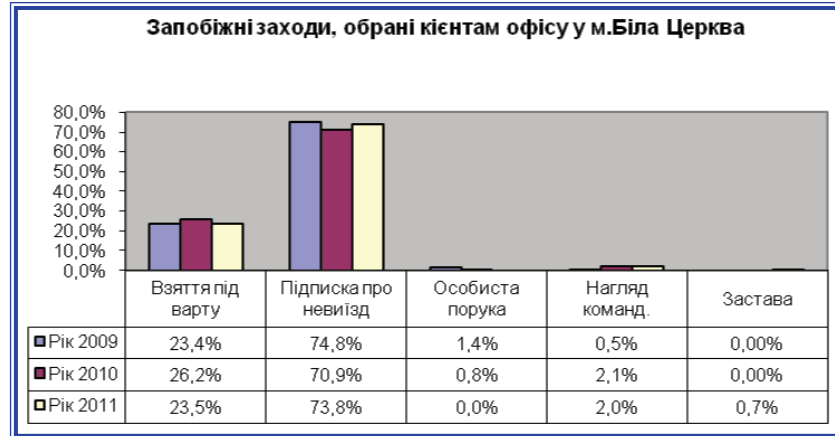
Запобіжний захід	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Взяття під варту	61	35	54
Застава	0	1	1
Підписка про невиїзд	117	110	96
Нагляд командування ВЧ	0	3	0
Всього:	178	149	151

Динаміка застосування запобіжних заходів по кожному Офісу виглядає таким чином:

Можна сказати, що по ОГЗ у м. Харкові спостерігається застосування лише двох основних запобіжних заходів, і не використовуються інші альтернативні з них, зокрема, особиста порука, клопотання про застосування якої судом в минулому вважалась стандартом в роботі адвокатів.

Статистичні дані взяті з урахуванням всіх справ, що перебували в провадженні адвокатів Офісів, незалежно від того, чи приймали вони участь у справі на час обрання клієнтам запобіжного заходу.

5. Результати завершених провадженням справ

5.1. Результати розгляду справ по першій інстанції

Загальні результати провадження у суді першої інстанції в 2011 наведені у наступній таблиці:

Результат	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Виправдувальний вирок	0,0%	0,0%	0,6%
Обвинувальний вирок	80,9%	74,7%	78,3%
Закриття справи за нереабілітуючих підстав	14,5%	19,0%	16,6%
Закриття справи за реабілітуючих підстав	0,5%	0,0%	1,0%
Примусові заходи медичного характеру	1,8%	2,3%	2,6%
Повернення для додаткового розслідування	2,3%	4,0%	1,3%

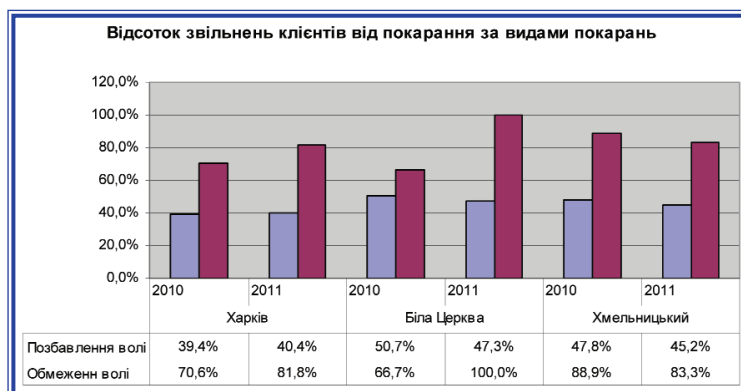
Вперше за період діяльності Офісів адвокат Хмельницького ОГЗ Вадим Кулебякін досяг ухвалення виправдувального вироку, це майже недосяжний результат в нашій системі судів.

У справах, в яких судами було постановлено обвинувальний вирок, призначені такі покарання:

Основне покарання	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Арешт	2,2%	4,5%	3,0%
Виправні роботи	0,0%	1,1%	0,6%
Позбавлення волі на певний строк	84,8%	75,7%	82,9%
Громадські роботи	1,1%	3,4%	0,6%
Обмеження волі	6,2%	3,4%	5,5%
Штраф	5,6%	11,9%	7,3%
Тримання у дисц. батальйоні	0,0%	0,8%	0,0%

Інформація про звільнення засуджених від відбування покарання наведена в наступній таблиці:

Вид покарання	Харків		Біла Церква		Хмельницький	
	Звільн.	Всього	Звільн.	Всього	Звільн.	Всього
Позбавлення волі	61	151	53	112	47	104
Обмеження волі	9	11	4	4	5	6

5.1.1. Спрощена процедура судового розгляду (ч. 3 ст. 299 КК України)

Статистика розгляду справ в суді першої інстанції у справах, що перебували в провадженні Офісів, має такий вигляд:

Рік	Харків	Біла Церква	Хмельницький
2010	25,9%	69,0%	10,8%
2011	29,5%	57,8%	12,1%

По Білоцерківському Офісу більше двох третин справ, що закінчилися ухваленням рішення у справі по суті, розглядалися за спрощеною процедурою, наразі в ОГЗ у м. Харкові цей показник складає біля 30%, а у м. Хмельницькому — трохи більше 11%, за середнього показника по Україні в 2009 році — 41,2%. Напевно, такою великою питомою вагою судових розглядів справ за спрощеною процедурою можна пояснити істотно меншу ніж в двох інших Офісах середню кількість

робочого часу, витраченого на одну справу в Білоцерківському ОГЗ. З іншого боку, така велика питома вага судових справ, що розглядаються за спрощеною процедурою, не є відповідною принципу активного захисту клієнтів.

5.2. Апеляції на рішення суду першої інстанції

Статистика апеляцій, поданих адвокатами кожного з Офісів в 2011 році стороною захисту на вирoki суду першої інстанції, зведена в таблицю:

Показник	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Подано апеляцій захисту	11	8	27
Всього обвинувальних вироків	178	136	123

Адвокати Хмельницького Офісу, як і в попередні періоди, набагато частіше оскаржують в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції, до того ж у цих апеляцій є високий показник ефективності:

Результат апеляції	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Залишення вироку чи постанови без змін	7	6	19
Зміна вироку чи постанови (покращення для підзахисного)	1	0	7
Скасування вироку чи постанови та постановлення нового вироку чи постанови (погіршення для підзахисного)	0	0	0
Скасування і повернення на новий суд. розгляд	2	2	0
Скасування та повернення на додаткове розслідування	1	0	0
Всього апеляцій захисту	11	8	26

5.3. Остаточні результати у справах

На відміну від судової статистики, яка ведеться за інстанціями судового провадження, Офіси громадського захисту, основною метою роботи адвокатів яких є досягнення найкращого результату для кожного клієнта, використовують такий показник, як остаточний результат у справі, що визначається після остаточного завершення провадження у справі.

Остаточний результат	Харків		Біла Церква		Хмельницький	
	Кільк.	Відсот.	Кільк.	Відсот.	Кільк.	Відсот.
Виправдувальний вирок	0	0,0%	0	0,0%	1	0,6%
Обвинувальний вирок	73	79,3%	122	75,8%	134	75,7%
Закриття справи за не реабілітуючих підстав	9	9,8%	33	20,5%	29	16,4%
Закриття справи за реабілітуючих підстав	6	6,5%	2	1,2%	8	4,5%
Примусові заходи медичного характеру	2	2,2%	4	2,5%	4	2,3%
Відмова в порушенні кримінальної справи	2	2,2%	0	0,0%	1	0,6%
Разом:	92	100,0%	161	100,0%	177	100,0%

Примітка: з Харківського ОГЗ немає інформації по остаточних результатах у більше, ніж у половині справ, закінчених в 2011 році.

Найбільш успішні результати роботи адвокатів Офісів у кримінальних справах, які було закрито за реабілітуючих підстав, або внаслідок активної своєчасної роботи адвоката, коли органи досудового слідства приймали рішення про відмову в кримінальному переслідуванні клієнта на стадії дослідчої перевірки матеріалів, показані в наступній таблиці:

Показник	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Відмовлено в порушенні крим. справи	2	0	4
Закрито на слідстві	5	2	7
Виправдано судом	0	0	1
Закрито за реабілітуючих підстав судом	1	0	0
РАЗОМ:	8	2	12
Всього закінчено справ по 1-й інстанції	189	174	147

В Офісах також використовуються додаткові показники успішності роботи адвокатів у справах, що зведені в наступну таблицю:

Показник	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Зменшення тяжкості обвинувачення	1	5	30
Виключення статей (частин статей) обвинувачення	0	7	17
Виключення епізодів обвинувачення	0	0	15
Призначення покарання "нижче нижчого"	3	5	45
Призначення мінімального покарання	9	8	9
Покарання менше запропонованого прокурором	11	54	92

Примітка: з Харківського ОГЗ немає інформації по остаточних результатах у більше, ніж у половині справ, закінчених в 2011 році.

Вочевидь, що результати роботи адвокатів ОГЗ у м. Хмельницькому набагато перевищують результати колег із двох інших Офісів.

6. Відмови у наданні правової допомоги

6.1. Відмови Офісів у наданні правової допомоги

Офіси громадського захисника надають правову допомогу (здійснюють захист у кримінальних справах) особам, які є малозабезпеченими, щодо яких застосовано затримання чи обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту, або у випадках, передбачених ст. 45 КПК України у справах, які перебувають в провадженні органів досудового слідства та судів на території діяльності Офісів. Оскільки в інших випадках, виходячи із своїх обмежених ресурсів, ОГЗ змушені відмовляти у наданні вторинної правової допомоги, статистика виглядає таким чином:

Підстава відмови	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Невідповідність сфері діяльності Офісу	49	0	14
Невідповідність майновому критерію	9	0	1
Конфлікт інтересів	14	0	2
Інше	87	0	1
Разом:	159	0	18

В ОГЗ у м. Біла Церква другий рік поспіль немає жодного випадку відмови Офісу у наданні правової допомоги. Навпаки, у Харківському Офісі цей показник збільшився майже вдвічі (в 2008 році таких відмов було лише 28). По Хмельницькому ОГЗ завдяки чітко налагодженій системі залучення адвокатів за разовими договорами відмови Офісу в наданні правової допомоги внаслідок конфлікту інтересів майже відсутні.

6.2. Первинні відмови клієнтів від отримання правової допомоги

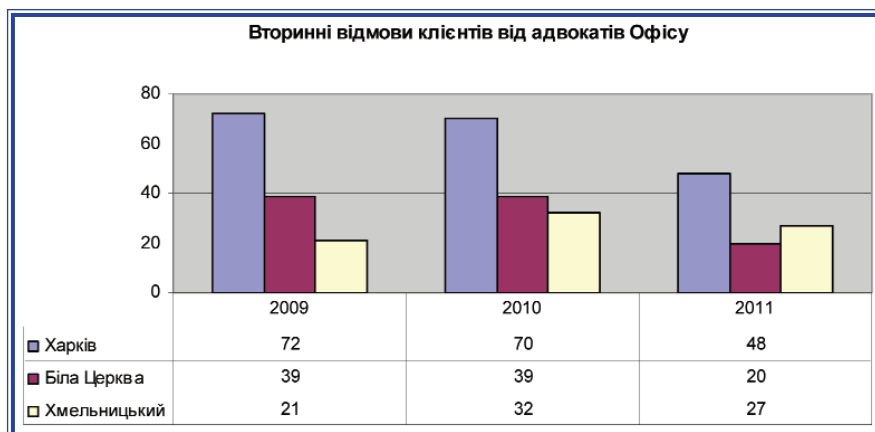

Заслуговує на увагу дуже мала кількість первинних відмов осіб від правової допомоги адвокатів Хмельницького офісу.

У Харківському ОГЗ головною підставою для надання правової допомоги є фінансова неспроможність осіб, а в двох інших — їх затримання органами кримінального переслідування, що пояснюється дуже низькою питомою вагою звернень з ОВС до Харківського ОГЗ:

Підстави для надання правової допомоги	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Затримання	66	75	82
Не володіє мовою судочинства	13	2	2
Неповнолітній	51	61	34
Немає коштів для оплати адвоката	241	74	65
Примусові звходи медичного характеру	8	0	0
Фізичні\психічні вади	23	31	65
Довічне позбавлення волі	3	2	0
Інше	15	0	0

Наступні (вторинні) відмови клієнтів від правової допомоги адвокату Офісу, що відбулися після прийняття справи адвокатом, представлені діаграмою:

Розподіл вторинних відмов клієнтів від правової допомоги за причинами виглядає так:

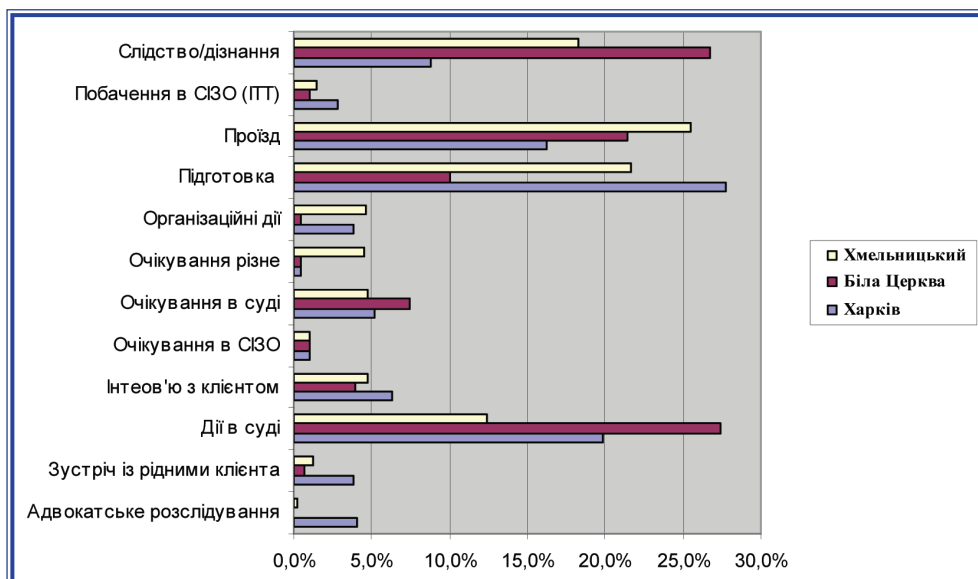
Причина відмови	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Бажання запросити адвоката	24	15	22
Недосягнення згоди в позиції по справі	4	0	1
Відмова адвоката діяти незаконно	3	0	0
Тиск на клієнта	2	0	0
Інше	15	5	4

В 2011, як і в 2010 році, більше, ніж у двох третинах всіх випадків вторинних відмов сталися з причини наміру клієнта запросити адвоката за своїм бажанням. Враховуючи майнове становище переважної більшості клієнтів Офісів, така причина уявляється удаваною, і ця проблема потребує окремого дослідження.

7. Дії адвокатів із захисту клієнтів

7.1. Загальна інформація

Статистика проведення дій із захисту клієнтів у справах адвокатами ОГЗ за їх видами в 2011 році має наступний вигляд:

Інформація щодо проведення адвокатами Харківського ОГЗ дій з власного розслідування справи включена до наступної таблиці:

Вид адвокатського розслідування	Час, год.
Адвокатський запит	141,2
Залучення свідків	147,1
Огляд місця події	84,0
Одержання висновку фахівця	4,0
Одержання консультації експерта	23,9
Опитування громадян	158,4
Інше	31,9
Разом:	590,5

В інших двох Офісах інформація з адвокатського розслідування практично відсутня.

7.2. Документи, підготовлені адвокатами при здійсненні захисту у кримінальних справах

Під час роботи у справах адвокатами Офісів в 2011 році було підготовлено низку письмових документів:

Тип документу	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Запит	12	4	137
Заява	23	0	27
Клопотання	130	26	88
Лист	0	0	10
Пояснення	1	0	0
Скарга	30	16	18
Текст судових дебатів	17	0	36
Апеляція	0	0	35
Заперечення на апеляцію	0	0	7
Разом:	213	46	358

Зважаючи на загальну кількість справ, що перебували в провадженні адвокатів Офісів протягом 2011 року, можна зробити висновок, що в Хмельницькому Офісі штатними адвокатами в середньому на одну справу — приблизно півтора-два документи захисту, в Харківському — близько одного, а по Офісу в Білій Церкві на п'ять справ складався один документ.

Статистика клопотань, підготовлених (заявлених) адвокатами Офісів, зведена до наступної таблиці:

Вид клопотання	Харків	Біла Церква
Про виклик нових свідків	17	0
Про призначення експертизи	6	0
Про перекваліфікацію дій підзахисного	9	1
Про закриття справи	23	1
Про застосування технічних засобів	0	0
Про проведення слідчої дії	1	1
Про проведення судово-медичного освідування	1	0
Про обрання (зміну) запобіжного заходу	23	2

Вид клопотання	Харків	Біла Церква
Про виключення доказів із справи	8	0
Про витребування документів	13	0
Про звільнення від кримінальної відповідальності або покарання	5	10
Про помилування	0	0
Про повернення справи для додаткового розслідування	1	4
Заява про відвід	0	0
Інше	23	7
Разом:	130	26

7.3. Побачення з клієнтами, які утримуються під вартою

За кількістю побачень адвокатів ОГЗ із клієнтами, які утримуються під вартою, є такі дані:

Рік	Харків	Біла Церква	Хмельницький
2010	274	30	162
2011	186	26	89

7.4. Чергування адвокатів

У кожному із Офісів застосовується власна система чергувань адвокатів згідно з графіком: в Хмельницькому та Білій Церкві кожен адвокат чергує по тижню, в Харкові — по одному дню, з розподілом адвокатів по окремих групах ОВС.

Статистика чергувань адвокатів за інформацією із електронної бази даних у випадках, коли після побачення з адвокатом клієнт не забажав мати адвоката Офісу своїм захисником, має такий вигляд:

Показник	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Кількість чергувань	184	57	25
Витрачений час, год	246,1	89,3	16,0

8. Проблеми кримінального провадження

8.1. Порушення прав осіб під час затримання та тримання під вартою в ОВС

8.1.1. Затримка в реєстрації затримання

Статистика з цього питання за 2011 рік є недостатньою для того, щоб зробити достовірний висновок щодо дотримання вимог при реєстрації затриманих осіб:

Час з моменту фактичного затримання до часу офіційної його реєстрації, годин	Харків	Біла Церква	Хмельницький
0 - 3	3	5	4
0 - 6	3	4	8
6 - 12	0	4	8
12 -24	1	1	9
більше 24	1	3	4
Разом:	8	17	33

8.2. Статистика непроведення в призначений час судових слухань

Оскільки одним із завдань діяльності Офісів громадського захисника є визначення системних проблем в діяльності системи кримінальної юстиції, в Офісах накопичується, в т. ч., інформація щодо організаційних проблем із проведенням судових слухань:

Причини зриву судового слухання	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Недоставлення підсудного конвоєм	13	44	2
Неявка адвоката	17	0	2
Неявка підсудного	41	13	39
Неявка потерпілого	28	3	9
Неявка прокурора	2	5	3
Неявка свідка	69	9	21
Ознайомлення підсудного із справою	1	0	2
Підсудний запросив захисника	1	1	0
Відпустка судді	4	0	0
Відсутність судді на роботі	8	1	4
Суддя у нарадчій кімнаті	36	3	3
Суддя зайнятий в іншій справі	6	1	4
Хвороба судді	18	0	9
Технічні причини	15	1	6
Невідома	3	1	2
Разом:	262	82	106
Всього судових засідань без слухань про ВПВ)	1558	784	963

Статистика за два останні роки показує, що ситуація із непроведенням судових засідань у призначений час не покращується:

Рік	Харків	Біла Церква	Хмельницький
2010	10,4%	8,8%	11,7%
2011	16,8%	10,5%	11,0%

5

Особливості захисту вразливих груп населення у кримінальному процесі: досвід Офісів громадського захисту

Особливості захисту вразливих груп населення у кримінальному процесі:
досвід Офісів громадського захисту

Захист неповнолітніх

Злочини, що вчиняються неповнолітніми (окрім тих випадків, коли крадіжка або грабiж мотивовані потребою прогудуватись) досить банальні та легко передбачувані за своїм сценарієм. Наприклад, заволодіння мобільним телефоном знайомого за допомогою сили чи залякування, крадіжка грошей або коштовностей з дому друга, шкільного товариша або й власного, крадіжка з супермаркету цукерок чи спиртних напоїв тощо.

Хотілося б звернути увагу на те, що неповнолітні злочинці — не завжди діти з неблагополучних сімей з невеликим статком. Злочинцями стають і ті діти, які усім забезпечені.

Вчинення серйозних злочинів неповнолітнім не завжди сходять з рук, можливі жорсткі покарання, в тому числі у вигляді позбавлення волі. Наскільки така жорсткість покарання є виправданою — судити важко. Однозначним є лише те, що в'язниця — не найкраще місце для неповнолітнього з огляду на досить невеликі перспективи перевиховання. Адже метою покарання є, перш за все, перевиховати особу, а не ще більше озлобити. На жаль, на практиці в більшості випадків неповнолітні, які потрапляють до в'язниці, стають згодом рецидивістами.

Є і зворотній бік цієї проблеми: коли до неповнолітнього застосовуються занадто м'які міри покарання або ж зовсім звільняють від покарання, дитина, зрозумівши, що на перший раз їй пробачили, часто вважає, що і надалі все буде так само, тобто можна продовжувати вчиняти правопорушення. А цей напрямок, як показує практика, призводить до місць несвободи.

В Офісах (Біла Церква, Харків) навіть трапляються випадки, коли одну і ту ж саму неповнолітню особу адвокат захищає по три, чотири рази. І в кінцевому результаті все одно особа потрапляє в колонію, оскільки успіх справи тут вже не залежить від майстерності адвоката чи милосердя судді. Адже існує буква закону, який один для всіх.

Ось чому так важливо, щоб неповнолітній особі була надана можливість виправитися, коли вона оступилася вперше. Під цією можливістю слід розуміти не тільки м'яке покарання, але й психологічну підтримку, корекцію поведінки, пораду від авторитетної для дитини особи обрати новий життєвий шлях. Саме тому так важливо залучати до роботи з неповнолітніми професійних психологів, медіаторів, що успішно виконується Офісами на сьогоднішній день.

Статті 8 і 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» передбачають право неповнолітнього на безоплатну вторинну правову допомогу, яку надають виключно адвокати. Це пов'язано, передусім, з тим, що захист у кримінальних справах, порушених відносно неповнолітніх, має особливості, пов'язані зі здійсненням захисту прав і законних інтересів та наданням правової допомоги підозрюваному, обвинуваченому, підсудному, засудженому, виправданому.

Адвокати ОГЗ у містах Біла Церква та Хмельницький беруть участь у 100% справ, де фігурують неповнолітні (відповідно до угод з ОВС, судами). Це говорить про те, що неповнолітнім забезпечується гарантований захист, а зазначені справи є хорошим матеріалом для аналізу.

В наступній таблиці наведені окремі дані щодо результатів розгляду кримінальних справ у першій інстанції за обвинуваченням неповнолітніх:

Вид результату	Харків		Біла Церква		Хмельницький	
	Кільк.	Частка	Кільк.	Частка	Кільк.	Частка
Обвинувальний вирок	35	100,0%	29	100,0%	27	100,0%
Позбавлення волі на певний строк	30	85,7%	29	100,0%	24	88,9%
Звільнення від відбування покарання з випробуванням	23	65,7%	21	72,4%	17	63,0%

Неповнолітнім засудженим були призначено судом такі покарання:

Вид покарання	Харків		Біла Церква		Хмельницький	
	Кільк.	%	Кільк.	%	Кільк.	%
Позбавлення волі	30	85,7%	29	100,0%	24	88,9%
Обмеження волі	2	5,7%	0	0,0%	0	0,0%
Арешт	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Виправні роботи	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Громадські роботи	1	2,9%	0	0,0%	0	0,0%
Штраф	2	5,7%	0	0,0%	3	11,1%
Разом:	35	100,0%	29	100,0%	27	100,0%

Частина справ у злочинах неповнолітніх була закрита судом із звільненням від кримінальної відповідальності за такими нереабілітуючими підставами:

Вид звільнення	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Примусові заходи виховного характеру	6	19	8
Амністія	5	7	3
Передача на поруки	1	0	0
Примирення сторін	1	0	0
Зміна обстановки	0	0	0
Заохочувальна норма Особливої частини КК України	2	1	0
Недосягнення віку кримінальної відповідальності	1	0	1
Смерть обвинуваченого	0	0	0
Закінчення строків давності	0	1	0
Разом:	16	28	12

Впадає в очі, що харківські суди набагато рідше застосовують примусові заходи виховного характеру (ПЗВХ), ніж у Білій Церкві та Хмельницькому, а питома вага призначення судом ПЗВХ до загальної кількості розглянутих по першій інстанції справ по Харківському Офісу склала в 2011 році лише 11%.

Вражає статистика середнього віку вчинення неповнолітніми першого злочину, яка, до того ж, за останні два звітні роки має певну тенденцію до зменшення віку:

Рік	Харків	Біла Церква	Хмельницький
2010	16,3	16,1	16,2
2011	15,6	15,5	15,9

Зведена статистика за 2008–2011 р.р.

Результати судового розгляду справ у злочинах неповнолітніх по першій інстанції:

Показник	Харків	Біла Церква	Хмельницький	В середн.
Питома вага від загальної кількості завершених справ				
Ухвалено вироків:				
виправдовувальних	0,0%	0,0%	1,1%	0,03%
обвинувальних	69,4%	62,3%	69,2%	63,5%
Звільнено від кримінальної відповідальності (закрито справ)	28,9%	37,8%	35,8%	34,2%
Звільнено від покарання	72,2%	71,8%	75,6%	72,9%
в т.ч. із застосуванням ПЗВХ	1,7%	0,8%	0,0%	0,1%
Разом: звільнено від кримінальної відповідальності та покарання	58,8%	56,6%	60,3%	58,3%
Питома вага призначених покарань за їх видами				
Позбавлення волі на певний строк	87,1%	88,4%	88,5%	88,0%
Обмеження волі	3,0%	0,7%	1,1%	1,7%
Арешт	2,3%	0,7%	1,1%	1,4%
Штраф	11,7%	11,8%	11,1%	11,6%

Впадає в очі, що питома вага покарань у вигляді позбавлення волі на певний строк, призначена неповнолітнім, є вищою, ніж в середньому у справах всіх категорій. Напевне, такий підхід не відповідає меті кримінального покарання неповнолітніх.

Остаточні результати (у відсотках до загальної кількості завершених проваджених справ) мають такий вигляд:

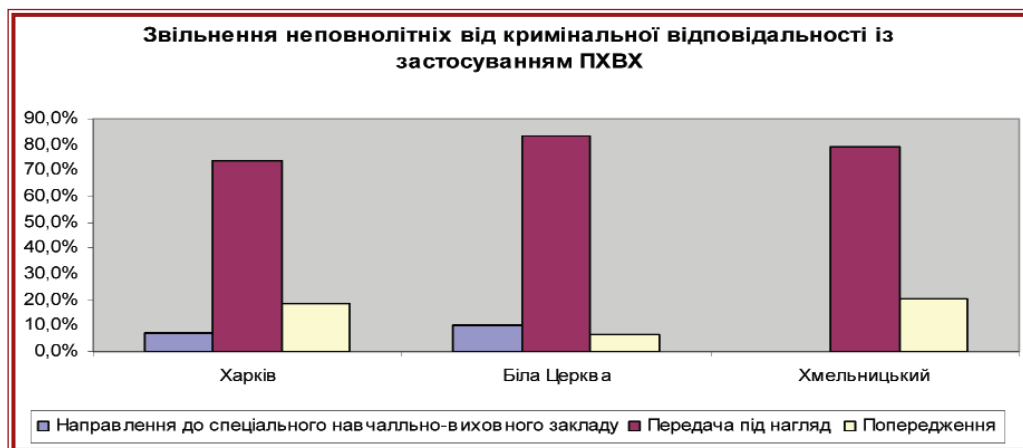
Показник	Харків	Біла Церква	Хмельницький	В середн.
Ухвалено вироків				
виправдовувальних	0,0%	0,0%	1,1%	0,03%
обвинувальних	68,1%	61,1%	62,0%	63,7%
Закрито справ за реабілітуючих підстав	4,9%	2,3%	5,8%	3,9%
Закрито справ за нереабілітуючих підстав	25,8%	36,7%	29,8%	31,6%
в т.ч. із застосуванням ПЗВХ	16,5%	26,2%	28,1%	23,6%
Відмовлено у порушенні справи	0,0%	0,0%	1,1%	0,03%

Можна відзначити невелику частку випадків застосування судами ПЗВХ, який є спеціальним видом звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності, особливо ця тенденція проявляється в м. Харкові.

Серед призначених судами першої інстанції ПЗВХ найбільша питома вага у вигляді передачі неповнолітнього під нагляд батьків або осіб, що їх замінюють, або під нагляд педагогічного чи трудового колективу, а також окремих громадян:

Вид ПМВХ	Харків	Біла Церква	Хмельницький
Направлення до спеціального навчально-виховного закладу	7,4%	10,0%	0,0%
Передача під нагляд	74,1%	83,3%	79,4%
Попередження	18,5%	6,7%	20,6%

В графічному виді ця статистика виглядає наступним чином:

По Офісу у м. Хмельницькому за чотири роки не було жодного випадку застосування у якості ПЗВХ направлення неповнолітнього до спеціального навчально-виховного закладу для дітей та підлітків.

Окремі показники по трьох Офісах у справах по злочинах неповнолітніх наведені в наступній таблиці:

Показник	Всі злочини	Злочини неповнолітніх
Вчинення злочинів особами жіночої статі:		
2010 рік	13,7%	16,4%
2011 рік	12,2%	16,3%
Обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту (2009–2011)	46,6%	11,2%*
Особи з попередніми судимостями (2009–2011)	21,4%	43,0%
Питома вага звільнення від покарання у вигляді позбавлення волі та обмеження волі (2009–2011)	46,6%	66,2%

Статистика Офісів за чотири роки свідчить, що питома вага дівчаток серед неповнолітніх, які вчинили злочини, є вищою, ніж частка осіб жіночої статі в середньому в злочинах всіх категорій.

Кількість неповнолітніх, які переслідувались кримінальним законом та не навчаються й не працюють, по Офісах в середньому має такий вигляд:

2009	2010	2011
57,4%	32,6%	36,7%

Підсумовуючи досвід роботи Офісів громадського захисту за 2008–2011 р.р., можна зробити певні узагальнення та висновки.

Під час кримінального переслідування дітей на досудових стадіях кримінального провадження трапляються випадки не лише невиконання вимог закону щодо обов'язкового з'ясування додаткових обставин, що характеризують особу неповнолітнього, зокрема, умови життя та виховання неповнолітнього, обставини, що негативно вплинули на нього, наявність засобів до існування тощо, а також бездушного ставлення до дітей як до звичайних кримінальних злочинців. Оскільки в разі кримінального переслідування дітей значна частина з яких позбавлені батьківської опіки та піклування, головний інтерес суспільства полягає не в покаранні їх за вчинений злочин, а у поверненні до повноцінного соціального життя, перевиховання, навчання тощо. Виходячи із роботи Офісів громадського захисту, можна сформулювати певні пропозиції щодо улосконалення діяльності відповідних державних органів при здійсненні провадження у справах неповнолітніх.

1. Під час дізнання і досудового слідства вживати заходів для з'ясування фактичних умов проживання дитини, а саме, умов фізичного існування дитини: наявність житла, постійного місця для сну та його якість, наявність і якість харчування (у разі відсутності батьків чи осіб, які їх заміщують — наявність коштів для існування).
2. У кримінальних справах у злочинах неповнолітніх, пов'язаних з викраданням майна, без застосування насильства, в разі з'ясування в ході досудового слідства відсутності у дитини коштів для придбання продуктів харчування:
 - долучати матеріали на підтвердження таких обставин до матеріалів справи;
 - з метою додержання вимог ст. 22 КПК України про всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин справи в разі притягнення до кримінальної відповідальності дитини, позбавленої батьківського піклування, в обов'язковому порядку витребувати від територіальних органів у справах дітей відомості про умови проживання таких дітей для забезпечення можливості їх використання в якості обставини, що пом'якшує відповідальність. В разі ненадання таких відомостей — реагувати на такі дії (бездіяльність) відповідними поданнями, а також надавати інформацію про такі випадки до органів прокуратури;
 - виходячи із передбачених спеціальним Законом України «Про охорону дитинства»²² (ст.ст. 6, 8) прав дитини на життя і охорону здоров'я, а також на достатній життєвий рівень, рекомендувати органам досудового слідства досліджувати обставини справи на предмет наявності в діях неповнолітнього, що вчинив злочин зазначеного вище виду, стану крайньої необхідності (яка відповідно до ст. 39 КК України є обставиною, що виключає кримінальну відповідальність), пов'язаної з відсутністю у нього коштів для харчування, що становило реальну загрозу для його життя або здоров'я, і, за наявності такого стану, закривати кримінальну справу за відсутністю у діях дитини складу злочину.
3. На виконання п. 12 Державної програми подолання дитячої безпритульності та бездоглядності на 2006 — 2010 роки (затв. Постановою КМУ від 11.05.2006 р. № 623)²³ покращити взаємне інформування підрозділів кримінальної міліції у справах дітей ОВС і служб у справах дітей та органів управ-

²² <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

²³ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/623-2006-n>.

ління освітою про дітей, які не навчаються, скоїли злочини, правопорушення, затримані за вживання наркотичних речовин, алкогольних напоїв, бродяжництво, жебракування і налагодити їх взаємодію у попередженні залучення дітей до злочинної діяльності. Зокрема, в разі затримання за підозрою у вчиненні злочину неповнолітньою особою, у якої немає родичів, замість інформування про затримання родичів інформувати про це служби у справах дітей в порядку ч. 5 ст. 106 КПК України.

4. Запровадити громадський контроль над роботою підрозділів кримінальної міліції у справах дітей ОВС в частині виконання ними обов'язків з виявлення і викорінення причин і умов виникнення дитячої злочинності у районі діяльності відповідних ОВС, профілактичної роботи та діяльності з попередження вчинення злочинів неповнолітніми особами.

Захист осіб, які вживають наркотики, та пацієнтів програм замісної підтримувальної терапії (ЗПТ)

Адвокатам ОГЗ досить часто доводиться захищати осіб, що причетні до злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних засобів, їх аналогів або прекурсорів. З них лівова частка справ (кримінальних та адміністративних) пов'язана з особами, які не мають на меті розповсюджувати, незаконно збувати наркотичні засоби, а самі є жертвами наркотичної залежності — це особи, які постійно вживають наркотики та пацієнти замісної підтримувальної терапії (ЗПТ).

При здійсненні захисту осіб від обвинувачення у вчиненні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних засобів, їх аналогів або прекурсорів адвокатам необхідно знати положення законодавства, що регулює відносини у цій сфері, зокрема, Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» та судову практику.

Як показує практика, діяльність захисників у цій сфері здійснюється з акцентом на розв'язання найбільш поширених і гострих правових проблем, з якими стикаються представники даної уразливої групи у зв'язку з їхньою належністю до дискримінованих верств населення, пов'язані із випадками порушення прав та законних інтересів у відносинах з органами державної влади, особливо системи правоохоронних органів.

Узагальнення практики Офісів громадського захисту у злочинах з незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів або прекурсорів за 2008–2011 р.р.

Узагальнена статистика у злочинах за статтею 309 КК України наведена в наступній таблиці:

Показник	Харків	Біла Церква	Хмельницький	В середн.
Питома вага від загальної кількості завершених по 1-ій інстанції справ				
Ухвалено вироків	76,7%	86,2%	71,2%	79,5%
Звільнено від кримінальної відповідальності (закрито справ)	21,2%	13,2%	30,8%	20,0%
Звільнено від покарання	58,8%	53,7%	50,0%	54,6%
Разом: звільнено від кримінальної відповідальності та покарання	60,3%	55,6%	60,3%	58,3%
Питома вага призначених покарань за їх видами				
Позбавлення волі на певний строк	74,1%	82,8%	75,7%	78,5%
Обмеження волі	12,5%	8,6%	5,4%	9,2%
Арешт	2,7%	4,9%	5,4%	4,3%
Штраф	10,7%	11,8%	11,1%	11,6%

Особи, які притягаються до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів з незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (надалі — «наркозлочини»), мають певні відмінності у психіці.

Показник	Наркозлочини	Всі злочини
Попередні судимості клієнтів (2010-2011)	50,6%	56,5%
Відсутність судимості клієнтів (2010-2011)	46,8%	57,0%
Наявність занять (робота, навчання (2010-2011))	14,6%	29,2%
Проблеми зі здоров'ям (2010-2011)	71,7%*	37,1%

Очевидним є те, що в кримінальних справах про злочини з незаконного обігу наркотиків частка наркозалежних із загальної кількості осіб, які переслідуються кримінальним порядком, є дуже високою. Відповідно, і питома вага тих, хто має серйозні проблеми із здоров'ям (хронічні хвороби тощо) практично в два рази перевищує в середньому кількість всіх осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності за злочини у сфері наркообігу. І навпаки, частка тих осіб, які переслідуються за вчинення наркозлочинів і не мають певного роду занять (працюють або навчаються) в два рази менша, ніж в середньому по всіх злочинах.

Незважаючи на те, що статтею 309 КК України (незаконні дії з наркотичними засобами та психотропними речовинами без мети збуту) передбачено чотири покарання, альтернативних позбавленню волі на певний строк (штраф, виправні роботи, арешт та обмеження волі), та беручи до уваги норми Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» (від 15.04.2008 р.), в переважній більшості справ суди призначають засудженим особам покарання у вигляді позбавлення волі. Таким чином, є незмінною репресивна політика держави стосовно людей, що споживають наркотичні засоби або психотропні речовини і є хворими на психічні розлади відповідно до міжнародної класифікації хвороб (МКХ).

Невтішною є і статистика звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочин, передбачений ч. 1 ст. 309 КК України (незаконні дії з наркотичними засобами та психотропними речовинами без мети збуту без обтяжуючих обставин), та які добровільно звернулися до лікувального закладу та розпочали лікування від наркоманії згідно з ч. 4 ст. 309 КК України:

Рік	Харків	Біла Церква	Хмельницький	В середн.
2009	16,3%	5,4%	30,8%	16,0%
2010	4,5%	14,3%	5,6%	8,8%
2011	16,7%	4,8%	7,7%	10,3%
Разом:	13,5%	8,0%	13,6%	11,4%

Графічно ця статистика має такий вигляд:

Лише в 2009 році по Офісу у м. Хмельницькому була висока питома вага звільнень на підставі заохочувальної норми ч. 4 ст. 309 КК України — 4 особи із 13, що переслідувались за ч. 1 ст. 309 КК України. У багатьох випадках судді відмовляють у звільненні наркозалежних осіб від кримінальної відповідальності з мотивів недобровільності лікування хворими, лікування ними лише з метою ухилення від кримінальної відповідальності, невизнання амбулаторного лікування від наркотичної залежності або лікування у медичному закладі недержавної або комунальної форми власності і навіть невизнання факту перебування особи на замісній лікувальній терапії (ЗПТ) як підстави для звільнення від кримінальної відповідальності.

Проблемні питання кримінального переслідування наркозалежних осіб

Діяльність Офісів громадського захисту підтверджує інформацію правозахисних організацій, що при кримінальному переслідуванні наркозалежних осіб, які складають одну з найбільш вразливих груп населення, відбуваються системні порушення їхніх законних прав. Зважаючи на значну стигматизацію осіб, які вживають наркотики, в суспільстві в цілому, не є дивним існування відповідного ставлення до таких осіб під час їх кримінального переслідування з боку працівників міліції, і можна казати про дискримінаційну практику по відношенню до цієї соціальної групи. Відповідно, порушення прав наркозалежних осіб є найбільшим серед всіх категорій осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності.

Використання незаконного затримання

Із практики роботи Офісів громадського захисту відомо, що у більшості вище згаданих кримінальних справ, в тій чи іншій формі наявне незаконне затримання, причому не лише тих осіб, які переслідуються кримінальним порядком, а й свідків і навіть потерпілих.

Найбільш поширеними формами незаконного затримання є такі:

- несвоєчасна реєстрація затримання або відсутність його реєстрації взагалі (так зване «невизнане затримання»), яке межує із викраденням людини;
- тримання в ОВС (до направлення в ізолятор тимчасового тримання («ІТТ»)) з перевищенням визначеного законодавством граничного часу без харчування і належних умов тримання, зокрема, місць для сну;
- затримання за вигаданою підставою (так званий «фальшивий арешт»);
- адміністративне затримання з наступним затриманням за підозрою у скоєнні злочину).

Однією із підстав для тривалого (понад 3 години) тримання осіб в міськрайліноорганах внутрішніх справ без переведення її в ІТТ, зокрема, у справах про наркозлочини, є необхідність проведення дослідження заборонених речовин, і в таких випадках відповідно до ч. 2 ст. 263 КУпАП особа, яка порушила правила обігу наркотичних речовин, може бути затримана до 3 діб. Зокрема, якщо особа затримана у п'ятницю у другій половині доби, то, оскільки експертна установа не працює у вихідні дні, є потреба тримати її в ОВС до понеділка, до отримання результатів дослідження забороненої речовини. Наразі особи, щодо яких немає документів про їх затримання за підозрою у вчиненні злочину, взяті під варту або адміністративний арешт, за чинними правилами МВС України, не приймаються для їх тримання в ІТТ. Відповідно до Інструкції з організації діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань (затв. Наказом МВС України від 28.04.2009 № 181), такі особи можуть утримуватись в кімнатах для затриманих та доставлених (КЗД). Але практика роботи Офісів свідчить про те, що останнім часом особи не утримуються в КЗД ОВС більше трьох годин. Відповідно, в разі наявності підстав для подальшого кримінального переслідування осіб, фактично підозрюваних у вчиненні наркозлочинів, вони *незаконно* утримуються в ОВС протягом часу з моменту фактичного затримання (або після сплину трьох годин адміністративного затримання) і до часу складання протоколу про затримання за підозрою у вчиненні злочину.

Подекуди в ОВС триває практика використання послідовного застосування адміністративного затримання осіб та затримання за підозрою у скоєнні злочину. В таких випадках затримана в адміністративному порядку особа фактично з-під варту не звільнюється (хоча в протоколі адміністративного затримання та в книзі обліку осіб, які доставлені до чергової частини, вносять запис про звільнення особи), а при прийнятті рішення про порушення кримінальної справи така особа передається під контроль слідчому, який проводить з нею відповідні слідчі дії. Особливої актуальності питання застосування такого «подвійного» затримання особи набуває, коли воно відбувається у п'ятницю або передсвятковий день, і висновок фахівця-хіміка щодо властивостей вилученої у особи речовини в той самий день отримати неможливо. В такому разі трапляються випадки перебільшення часу тримання особи в ОВС понад 72 год. без судового дозволу, який передбачено ч. 3 ст. 29 Конституції України навіть для осіб, затриманих за підозрою у вчиненні злочину.

Слід окремо зазначити, що застосування адміністративного затримання особи, навіть за умови дотримання його процедури, передбаченої законом, часто є, само по собі, незаконним.

1. Якщо працівники міліції здійснили фактичне затримання (фізичний захват) особи за наявності явних підстав для підозри у вчиненні нею кримінального злочину, зокрема, коли кількість забороненої речовини вочевидь для працівників міліції набагато перевищує встановлений законодавством невеликий розмір (про який йдеться в ст.44 КУпАП), то в такому випадку мало б бути застосовано затримання за підозрою у вчиненні злочину на підставі ст. 106 КПК України, а не адміністративне затримання особи.
2. У разі, якщо наявні дані про збут (замах на збут) забороненої речовини, то незалежно від її кількості такі дії особи можуть бути кваліфіковані лише як кримінальний злочин, а не як адміністративне правопорушення, оскільки ст. 44 КУпАП передбачає відповідальність за незаконні дії з наркотичними речовинами та психотропними засобами, вчені без мети збуту.
3. Також слід мати на увазі, що ст. 44 КУпАП передбачена відповідальність за незаконні операції з наркотичними засобами або психотропними речовинами. Відповідно, за вчинення незаконних операцій з прекурсорами передбачена лише кримінальна відповідальність, зокрема, за ст. 317 КК України. Таким чином, якщо речовина завідомо для працівника міліції, який затримує/доставляє до ОВС особу, є прекурсором, наприклад перманганат калію, або сірчана кислота, то немає підстав для початку провадження у справі про адміністративне правопорушення.
4. Явно незаконним буде складання протоколу адміністративного затримання в разі, коли воно проводиться після оперативної закупівлі. Адже, саме в зв'язку з наявністю інформації про намір певної особи вчинити злочин — здійснити збут заборонених речовин, відповідальність за що передбачена ст. 307 КК України, проводиться цей оперативно-розшуковий захід. Звичайно, в разі наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 106 КПК України має бути здійснено саме кримінально-процесуальне затримання, тобто складений протокол затримання особи за підозрою у вчиненні злочину відповідно до ч. 3 ст. 106 КПК України, а також на підставі ч. 3 ст. 184 КПК України здійснений обшук цієї особи.

Отже, застосування адміністративного затримання особи у всіх зазначених вище випадках не буде ґрунтуватись на законі, оскільки наявні підстави для затримання особи за підозрою у скоєнні злочину.

Очевидно, що права особи, затриманої за підозрою у вчиненні злочину, чітко визначені зокрема ч. 2 ст. 43-1 КПК України і за обсягом є набагато більшими, ніж у затриманих в адміністративному порядку. В КУпАП для особи, затриманої в адміністративному порядку, передбачено лише право на оскарження затримання (ст. 267 КУпАП), тому для визначення обсягу прав, передбачених для таких осіб, доводиться звертатися до загальних норм ч.ч. 5–8 ст. 5 Закону України «Про міліцію» (в якій використовується загальний термін «затримані особи»), найважливішими із яких є право захищати свої права та інтереси особисто або за допомогою захисника та, в разі заявлення вимоги про залучення захисника, не давати будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника.

Тому застосування щодо особи в таких випадках адміністративного затримання замість затримання за підозрою у вчиненні злочину слід розглядати під тим кутом зору, що це істотно обмежило її право на захист. Отже, в такому разі наявні підстави як для постановки питання про порушення права на захист, так і для оскарження такого затримання як незаконного, як завжди, з метою наступного заперечення доказів, отриманих під час такого затримання, як одержаних незаконним шляхом.

Використання вразливого стану наркозалежних осіб для отримання зізнання у вчиненні злочину

У кримінальних справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, доля наркозалежних із загальної кількості осіб, які переслідуються кримінальним порядком, є дуже високою. Наявність наркотичної залежності переважної більшості осіб, які переслідуються за наркозлочини, нажаль, активно використовується органами дізнання та досудового слідства у вигляді особливих порушень прав таких осіб. Зокрема, дуже розповсюдженою формою порушення права на захист таких осіб є відібрання від них пояснень або їх допиту під час перебування у стані наркотичного сп'яніння. В зв'язку з цим це заслуговує на увагу досвід Хмельницького ОГЗ, адвокати якого проводять лінію на визнання судом порушення права на захист в разі проведення слідчих дій із наркозалежною особою за відсутності захисника, як порушення ст. 45 КК України, з огляду на те, що наркотична залежність — це психічне захворювання.

Окремою і більш серйозною формою порушення прав наркозалежних осіб є відібрання від них пояснень або свідчень у час, коли вони перебувають у стані абстиненції. Така практика складає не лише порушення при проведенні процесуальних дій права на захист особи, яка перебуває в хворобливому стані (як фізичному, так і психічному), характерними для стану абстиненції, і відповідно, неспроможна повноцінно виконувати будь-яку справу, в даному випадку, захищати себе. В таких випадках йдеться про жорстоке поводження з людиною, що заборонено як ст. 28 Конституції України, так і ст. 3 Європейської конвенції з прав людини, а відтак — і про незаконність отримання доказів.

Порушення права на охорону здоров'я

Переважає більшість наркозалежних осіб має настільки серйозні порушення стану здоров'я, зокрема, різні стадії туберкульозу, ВІЛ/СНІД, вірусний гепатит, що часто потребує надання постійної або невідкладної медичної допомоги.

Частина з таких осіб є пацієнтами ЗПТ, ліки під час застосування якої мають вживатись щоденно. У разі їх затримання працівниками міліції, у багатьох випадках відбувається переривання курсу цього лікування, що звичайно, призводить до розвитку стану абстиненції, фізичних та психічних страждань такої затриманої особи. На жаль, і дотепер не прийнятий спільний наказ МОЗ України, МВС України та Державної пенітенціарної служби (ДПтС) України щодо взаємодії з питань забезпечення безперервності ЗПТ в місцях тримання осіб під вартою, який тривалий час розробляється та узгоджується цими відомствами. За відсутності спеціального правового регулювання цього специфічного випадку реалізації права на медичну допомогу адвокати Офісів громадського захисту для забезпечення права на охорону здоров'я в таких випадках використовують конституційні положення, норми Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», а також відповідні інструкції МВС України та ДПтС України. Так, в разі кримінального переслідування пацієнтів сайту ЗПТ в м. Харкові, завдяки активним діям адвоката, затриманих осіб під час їх тримання в ОВС доставляли конвоєм до лікувального закладу для продовження отримання ЗПТ.

Частина осіб, хворих на ВІЛ/СНІД приймають антиретровірусну терапію (АРТ). Трапляються випадки переривання АРТ навіть в умовах їх тримання в слідчих ізоляторах (СІЗО). Адвокати Офісів поряд із веденням захисту у кримінальній справі приділяють особливу увагу питанням забезпечення права на охорону здоров'я цієї особливо вразливої у цьому відношенні категорії клієнтів.

Інші порушення законодавства в ході оперативно-розшукової діяльності

Майже у кожній справі з незаконного збуту наркотиків продавцем та покупцем є звичайні споживачі наркотиків — наркозалежні особи. Виходячи із практики Офісів громадського захисту, ті ж самі особи із кола споживачів наркотиків по черзі проходять в якості свідків та понятих а згодом і обвинувачених у справах з незаконного обігу наркотиків. Тобто, йдеться не про боротьбу ОВС із наркодилерами та наркокартелями, а використання в якості «матеріалу» для формування показників з розкриття злочинів із незаконного збуту наркотиків наркозалежних осіб, зазвичай, у кількості однієї «дози».

У справах про злочини з незаконного обігу наркотичних речовин, в яких заборонені предмети вилучаються в житлі або іншому володінні особи, в переважній більшості випадків використовується огляд володіння особи з її письмової згоди на підставі норми ч. 5 ст. 190 КПК України, і саме ця норма слугує правовою підставою для масових порушень прав людини з боку працівників міліції.

Звичайно, згода особи на проведення огляду її житла, про яку йдеться в ч. 5 ст. 190 КПК України, за задумом законодавця, має бути надана без спотворення її волевиявлення, тобто, добровільно і свідомо, а не в результаті примусу, обману або хворобливого або безпорадного стану особи. З іншого боку, практично в усіх випадках отримання від особи згоди на огляд житла працівниками міліції, коли в такому житлі наявні докази злочинної діяльності такої особи або її рідних, є розумні підстави для сумніву в добровільності надання такої згоди, адже згодом внаслідок такої згоди особа з великим ступенем вірогідності буде визнана винною у вчиненні кримінального злочину та отримає відповідне покарання, а відтак, такі особи свідомо діють на шкоду собі чи своїм близьким. Примусовість огляду житла або іншого володіння особи спотворює його юридичну природу і перетворює його на обшук, який проводиться без дозволу суду, а саме проникнення до житла в такому випадку має ознаки кримінального злочину, передбаченого ст. 162 КПК України «Порушення недоторканності житла».

Виходячи із практики діяльності, зокрема, Харківського ОГЗ, можна стверджувати, що право на недоторканність житла порушується практично в кожній справі, де проводиться так званий огляд місця події з письмового дозволу його володільця, коли таким місцем є житло або інше володіння особи, особливо у випадків кримінального переслідування осіб за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Переважна більшість таких «добровільних» згод на проведення оглядів житла, за твердженням осіб — мешканців житла, які згодом переслідуються кримінальним порядком, надається (пишеться, власноруч, підписується) під тиском працівників міліції, зазвичай, після завершення таких оглядів, до того ж, часто вже після доставляння таких осіб до ОВС для складання відповідних матеріалів. Відтак, ззовні належне оформлення цієї процесуальної дії насправді шляхом складання письмової згоди на огляд житла його володільця не відбиває реальної ситуації щодо дотримання вимог закону, а по суті є лише документальним прикриттям системного порушення права людини на недоторканність житла, поєданого із застосуванням незаконного насильства з боку працівників міліції.

Резюме

Моніторинги міжнародних організацій, доповіді українських правозахисних організацій, програні Україною справи у Європейському суді з прав людини свідчили і свідчать про те, що захист у кримінальному процесі є недоступними для більшості осіб, що потрапляють у сферу кримінального правосуддя як затримані, підозрювані чи обвинувачувані.

Необхідність створення ефективної системи безоплатної правової допомоги належить до числа невиконаних зобов'язань України перед Радою Європи, яке не дозволяє говорити про справедливість правосуддя та верховенство права.

Впровадження будь-якої реформи завжди викликає застереження щодо того, як приживеться новий досвід на новому місці.

Власне метою створення у 2006 році першого Офісу громадського захисту в Харкові було побачити як нові моделі взаємодії різних учасників системи кримінальної юстиції та форми надання безоплатної правової допомоги працюватимуть в українських умовах.

Протягом наступного року було створено ще два Офіси у Хмельницькому і Білій Церкві (Київська обл.). Офіси були створені за однією моделлю — складались з професійних адвокатів, які постійно працювали в Офісі та займались наданням безоплатної правової допомоги у кримінальних справах. Адвокати в цей період змушені були, відповідно до контракту, відмовитись від приватної практики.

Створені Офіси працювали за єдиними принципами, якими були:

- ранній доступ до адвоката: будь-який затриманий має мати доступ до адвоката у якнайкоротший термін після затримання та до першого допиту;
- активний захист: адвокат має докладати максимум зусиль для використання усіх законних засобів для захисту прав і свобод особи від моменту затримання і аж до підготовки касаційної скарги.

Робота за такими принципами потребувала переговорів з органами внутрішніх справ, які звикли працювати за радянським кримінальним процесом та не завжди сприймали активну участь захисника з моменту затримання особи.

Офіси підготували і уклали угоди з регіональними управліннями органів внутрішніх справ, в яких були передбачені додаткові гарантії забезпечення раннього доступу до адвоката.

В умовах усталеного обвинувального ухилу кримінального процесу модель Офісу громадського захисту, в рамках якої створюється команда адвокатів, які окрім надання допомоги у конкретних справах працюють за спільними принципами, просувають єдині стандарти та є видимою інституціоналізованою ініціативою в рамках конкретного міста, розглядалась як форма, яка дозволить активно просувати підходи до надання безоплатної правової допомоги, засновані на нових для України принципах, та сприяти активізації роботи з створення працюючої системи безоплатної правової допомоги.

Активна і якісна робота адвокатів у містах, де працювали Офіси, дозволила їм змінити підходи не тільки до надання безоплатної правової допомоги, а також змінити ставлення до права на захист та присутності адвоката у справі у працівників правоохоронних органів, посилити роль суду у питанні контролю забезпечення цього права. Офіси стали невід'ємною частиною системи кримінальної юстиції на регіональному рівні і продемонстрували, що активна позиція адвоката у процесі має визначальну роль:

- протягом часу роботи адвокатів у Хмельницькому і Білій Церкві стало невід'ємною практикою надання допомоги адвоката з моменту першого

- контакту з органами внутрішніх справ 100% неповнолітнім затриманим, підозрюваним, обвинувачуваним;
- у Білій Церкві суд продемонстрував проактивну позицію у питаннях захисту права особи на захист, приймаючи окрему ухвалу в разі відсутності захисника з моменту затримання особи;
- особливо уразлива позиція наркозалежних осіб та наполегливість адвокатів м. Хмельницького дозволила відстояти позицію щодо обов'язковості участі адвоката у справах за участю наркозалежних чи споживачів ЗПТ;
- у Хмельницькому у справах адвокатів Офісу кожний третій підзахисний (34,8%), щодо якого слідчим винесено подання про взяття під варту, звільнений з-під варту прокурором, судом або апеляційним судом, із застосуванням інших запобіжних заходів (підписка про невиїзд, порука, застава).
- органами досудового слідства та судами у Харкові було закрито 13,55% від усієї кількості кримінальних справ, які були у провадженні Офісу, з яких: 5,26% — кримінальні справи, закриті за реабілітуючих підстав, 8,79% — кримінальні справи, закриті за нереабілітуючих підстав.

Паралельно експерти, залучені до створення та роботи проектів, працювали з основними партнерами впровадження реформи безоплатної правової допомоги на державному рівні: Міністерством юстиції України, Спілкою адвокатів України, Асоціацією правників України. В результаті цієї співпраці була підготовлена Концепція формування системи безоплатної правової допомоги, а згодом і закон про безоплатну правову допомогу.

Проте ключовим питання впровадження будь-якої реформи є можливість імплементації нових положень та пошуку оптимальних форм роботи основних учасників новоствореної системи.

Офіси громадського захисту, робота яких з самого початку була спрямована на збір та аналіз інформації в процесі своєї діяльності, стали для реформи системи безоплатної правової допомоги єдиним джерелом інформації про практику надання безоплатної правової допомоги за іншими, ніж існували до цього, принципами, про проблеми, з якими може зустрітись і зустрінеться держава при створенні нової системи, про конкретні підходи до організації роботи, їхні переваги та недоліки.

Після прийняття 2 червня 2011 року закону про безоплатну правову допомогу перед Міністерством юстиції постало завдання протягом 2012 року створити систему надання безоплатної правової допомоги у кримінальних справах, яка має почати працювати з 1 січня 2013 року.

В цьому контексті практичний досвід Офісів громадського захисту став особливо корисний. Ефективна співпраця з Міністерством юстиції, проактивність адвокатів, які працювали в експериментальних Офісах протягом усього часу, дозволили виокремити та імплемувати при створенні загальнонаціональної системи підходи, які були апробовані на етапі пілотних проектів, зокрема:

- підхід до формування Реєстру адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу: відкритий конкурс, який заснований на добровільній участі адвоката у системі та дозволяє оцінити не тільки знання та досвід адвокатів, а й мотивацію участі у цій системі;
- форми співпраці з адвокатами: на постійні основі для налагодження ефективної цілодобової роботи адвокатів та на тимчасовій основі для регулювання навантаження адвокатів, залучення адвокатів у разі конфлікту інтересів та пошуку адвокатів у віддалених районах;
- система адміністрування роботи адвокатів: створення адміністративних процедур прийняття, розподілу справ, контроль навантаження та облік робочого часу, електронна база даних для обліку руху справ в офісі;

- процедури взаємодії з органами внутрішніх справ заради забезпечення якнайшвидшого доступу адвоката до затриманого: необхідність невідкладного інформування працівників міліції Офіс та прибуття адвоката протягом двох годин з моменту отримання повідомлення;
- підходи до обрахунку оплати праці: базується на середніх обрахунках часу, який адвокати Офісів витрачали на певні типи справ, враховує коефіцієнти складності справи, кількості епізодів та витраченого часу;
- система моніторингу якості допомоги, яка надається: внутрішній моніторинг якості керівником Офісу та зовнішній моніторинг за допомогою залучених адвокатів-оцінників.

Зібрана протягом років діяльності пілотних Офісів громадського захисту інформації буде представлена:

- у посібнику з організації офісу громадського захисту, який міститиме усі адміністративні процедури, розроблені в рамках проектів, типові форми та рекомендації. Презентація планується восени 2012 року;
- практична робота адвокатів у справах, з якими найчастіше зустрічаються Офіси (пов'язані з обігом наркотичних засобів, за участю неповнолітніх, у справах, де використовується запобіжний захід у вигляді взяття під варту, у справах проти власності), постійно узагальнюється та розробляються методичні рекомендації для адвокатів, які містять опис особливостей роботи адвокатів у таких справах та пропонують тактики захисту, апробовані адвокатами. Серія таких матеріалів буде презентована восени 2012 року;
- адвокати Офісів громадського захисту презентуватимуть свій досвід для адвокатів новостворених центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги та допомагатимуть налагодити роботи Центрів задля якнайкращої реалізації ними своєї місії та завдань.

Про цінність досвіду пілотних Офісів громадського захисту свідчить і те, що першою областю, де буде створена мережа Центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги буде Хмельницька область. Людські та матеріальні ресурси Офісу громадського захисту у Хмельницькому стануть основою для закріплення цього досвіду і поширення при створенні Центрів у Шепетівці та Кам'янці-Подільському.

Українська фундація правової допомоги була створена на основі досвіду цих проектів та об'єднала основних учасників системи надання безоплатної правової допомоги в Україні. Початок роботи системи надання безоплатної правової допомоги у кримінальних справах з січня 2013 року не можна розглядати як реалізацію основних завдань, поставлених перед Фундацією.

Адже створення цілком нової системи для України, використання незвичних інструментів створюватиме інші проблеми, пов'язані з нерозумінням, несприйняттям та складнощами в застосуванні. Ефективність роботи новоствореної системи може забезпечити тільки постійний незалежний моніторинг, аналіз недоліків, коригування підходів, постійне навчання та розвиток нових технологій для підвищення ефективності системи та забезпечення доступу до якісної, своєчасної допомоги для усіх тих, які цього потребують та не можуть оплатити власним коштом.

Важливим чинником ефективності системи безоплатної правової допомоги є розвиток професійної адвокатської спільноти через створення та розвиток стандартів надання правової допомоги, особливо тим, для кого вона є безкоштовною, для тих, хто опинився в складних життєвих обставинах і для тих, хто безумовно повинен мати доступ до такої допомоги. Тому Фундація сприятиме передачі досвіду адвокатів Офісів іншим адвокатам, які працюватимуть в цій системі, сприятиме розвитку стандартів роботи з клієнтами, які потрапляють до адвокатів через систему безоплатної правової допомоги, сприятиме узагальненню та поширенню практики роботи у справах, які займатимуть лівову частку у роботі адвокатів при наданні безоплатної правової допомоги.

УКРАЇНЬСКА ФУНДАЦІЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Всеукраїнська благодійна організація «Українська фундація правової допомоги» створена у червні 2011 р. з метою забезпечення доступу до правосуддя через організацію надання правової допомоги та сприяння впровадженню високих стандартів правосуддя в Україні, зокрема й через об'єднання зусиль громадських організацій, що здійснюють діяльність з надання безоплатної правової допомоги, безпосередньої організації надання БПД належної якості, формування мережі з надання БПД, налагодження співпраці та ефективної координації дії різних надавачів БПД, формування стандартів надання БПД в Україні.

Організація з визначеною місією забезпечувати можливість кожному отримати правову допомогу має перед собою завдання розвивати мережу організацій, які надають БПД, підтримувати адвокатуру та лобювання при вирішенні спорів, і формувати стандарти і практики надання БПД в Україні – що має сприяти реалізації розробленого стратегічного плану діяльності УФПД.

Завдяки координуванню та постійному взаємозв'язку УФПД та ОГЗ досягається ефект якісного централізованого менеджменту, що дозволяє проводити ефективний моніторинг Офісів, сприяти вирішенню їхніх проблем адміністрування, фінансових, організаційних. Мета УФПД – це створення ідеальної платформи для діяльності ОГЗ через досягнення поставлених перед організацією цілей.

УФПД поставила перед собою і на разі успішно виконує такі завдання:

- Вдосконалення форми та способів надання правової допомоги загалом та безоплатної правової допомоги зокрема;
- Забезпечення доступності правової допомоги для людей, які її потребують як з точки зору територіальної доступності, так і з точки зору доступності та простоти процедур її отримання;
- Забезпечення своєчасності правової допомоги;
- Розробка та вдосконалення системи забезпечення високої якості правової допомоги;
- Посилення впливу на правову систему через розробку нових стратегій захисту та перетворення їх на усталену практику;
- Розвиток мережі організації та адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу;
- Створення платформи для акумуляції інтелектуальних, інформаційних та фінансових ресурсів з метою формування та підтримки ефективною системи надання безоплатної правової допомоги;
- Сприяння сталому розвитку системи надання безоплатної правової допомоги в Україні;
- Проведення правопросвітницької роботи задля покращення обізнаності та практичних навичок населення для здійснення ним самостійного захисту власних прав або відновлення порушеного права;
- Підтримка та розвиток мережі юридичних клінік України і залучення їх до системи надання безоплатної правової допомоги;
- Створення умов для постійного діалогу між основними партнерами у сфері надання безоплатної правової допомоги задля забезпечення її ефективності.

Місія Фундації, насамперед, – це забезпечення доступу до правосуддя через надання правової допомоги та впровадження високих стандартів правосуддя в Україні.

Діяльність ВБО «Українська фундація правової допомоги» побудована на тісній співпраці зі співзасновниками, використанні їхніх інституційних та ресурсних можливостей – зокрема має на меті проводити роботу над вдосконаленням законодавства з питань надання адвокатської допомоги (спільно зі Спілкою адвокатів України), здійснювати перспективне впровадження пілотних проектів з рго вопо (спільно з Асоціацією правників України), брати участь у підготовці та проведенні справ стратегічного судового захисту (спільно з Українською Гельсінською спілкою з прав людини), розробляти належні стандарти надання безоплатної правової допомоги в кримінальних справах (спільно з Білоцерківською міською громадською організацією «Громадський комітет сприяння реалізації конституційного права людини на правову допомогу», громадською організацією «Бюро правової допомоги» (Харків), Хмельницьким обласним громадським об'єднанням адвокатів «Агенція захисту»), готувати довідкові матеріали зі створення та основних засад функціонування структур, що надають БПД в різних регіонах України.

КОНТАКТИ:

ВБО "Українська фундація правової допомоги"
01011, Україна, м. Київ,
вул. Рибальська, 2, оф. 211;
Тел.: (044) 280-67-40
<http://pravo.prostir.ua/>
e-mail: uracupic@gmail.com

